

Tijdsch
TIJDSCHRIFT

VOOR

INDISCHE

TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE

UITGEGEVEN DOOR HET

BATAVIAASCH GENOOTSCHAP VAN
KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

31990

DEEL LX

901-05

Tij

(142)

A438

BATAVIA
ALBRECHT & Co.

1921

'S HAGE.
M. NIJHOFF.

INHOUD.

BLADZ.

De Léak op Bali door P. DE KAT ANGELINO (met bijlage) . .	1
De Boea' en eenige andere feesten der Toradja's van Rantepao en Makale door J. KRUYT	45
Een Boddhapatista door J. L. MOENS (met twee foto's)	78
De samenstelling van de Pararaton door Dr. N. J. KROM	86
Marabangun door R. Ng. POERBATJARAKA	104
Iets over de Roem Seram en over Nanggi (naar aanleiding van Feuilleteau de Bruyn's rapport, gepubliceerd door het Encyclopaedisch Bureau) door F. J. F. VAN HASSELT . .	108
Die Ornamentik und insbesondere die Darstellung Menschlicher Formen in der Kunst von Holländisch Süd-Neu Guinea von Dr. P. WIRZ (Geïllustreerd)	115
Houtleveranties onder de O. I. Compagnie III en IV door E. H. B. BRASCAMP	132
De Boea' en eenige andere feesten der Toradja's van Rantepao en Makale II door J. KRUYT	161
Indrukken over het schoolwezen in de Hidjaz door E. GOSÉE	187
Over de smeden en eenige andere ambachtslieden op Bali door P. DE KAT ANGELINO	207
De Rotoneezen door Dr. ALB. C. KRUYT	266
Houtleveranties onder de O. I. Compagnie V door E. H. B. BRASCAMP	345
Allerlei over de besnijdenis in den Indischen Archipel I door Dr. B. SCHRIEKE met medewerking van velen	373
Some remarks on circumcision in Dutch-India bij Dr. B. SCHRIEKE	376
Over de besnijdenis op Java	402
Over de besnijdenis op Sumatra en omliggende eilanden . .	508

De Boea' en eenige andere feesten der Toradja's van Rantepao en Makale

door

J. Kruyt.

Hetgeen ik in de volgende bladzijden over genoemd onderwerp zal mededeelen, zijn gegevens, die ik op een reis heb verzameld, welke ik het voorrecht had met Dr. A. C. Kruyt in de maand Augustus van het jaar 1920 in de onderafdeelingen Makale en Rantepao van de afdeling Loewoe en de onderafdeeling Boven-Binoeang (Mamasa) van de afdeling Mandar te maken.

Voordat ik overga tot het weergeven van het verzamelde materiaal, zij het mij vergund eenige opmerkingen te maken. Dr. Rivers begint zijn werk over *The History of the Melanesian Society* (Cambridge 1914) met onderscheid te maken tusschen twee soorten van beschrijvende volkenkunde, n.l. „survey-work” en „intensive work”. Onder de eerstgenoemde soort verstaat hij de gegevens, die een doortrekkend reiziger verzamelt; deze toch omvat een groot gebied, maar heeft geen gelegenheid op de onderwerpen in te gaan. Ik meen, dat de uitdrukking „survey-work” niet gelukkig gekozen is. Want een overzicht wordt verondersteld de hoofdzaken in een kort bestek, naar hun wezenlijke kenmerken gegroepeerd, weer te geven. En dit is het nu juist, wat een doortrekkend reiziger niet geven kan, doordat hij zijn stof niet beheerscht. Teneinde zich tegen grove onjuistheden te wapenen, dient hij zich steeds van eenige foutenbronnen bewust te zijn. Ik zou in dit verband drie punten willen noemen.

In de eerste plaats kan de reiziger niet of zelden op een plaats, waar hij reeds geweest is, voor een tweede

maal aangaan. Dit toch zou hij moeten doen, wanneer hij ergens in een bepaald complex van gewoonten een element ontdekt, dat hij bij zijn onderzoek op een vorige plaats niet gevonden heeft, wellicht doordat hij zijn bestaan niet vermoedde. Doordat zulk een tweede bezoek in den regel uitgesloten is, wordt de waarde der gegevens voor het maken van vergelijkingen sterk verminderd, en loopen zij gevaar min of meer het karakter van bijeen geraapte mededeelingen te gaan vertoonen.

In de tweede plaats is de reiziger geheel aangewezen op de mondelinge mededeelingen van zijn zegslieden. Vooral waar het de beschrijving van riten, van opeenvolgende handelingen betreft, zijn aan deze omstandigheid twee ernstige bezwaren verbonden. Ten eerste kan de onderzoeker niets of heel weinig zelf zien en meemaken. Daardoor zijn zijn eigen voorstellingen van de betreffende zaak dikwijls zeer vaag, en verkeert hij steeds in het onzekere, of hij werkelijk wel „des poedels kern” uit de mededeelingen heeft weten te vatten. Hierbij komt dan nog een storende factor van den kant van den zegsman, n.l. het feit, dat hij wel zonder eenige aarzeling en vergissing alle riten zou kunnen uitvoeren, maar in de war raakt, wanneer hij de opeenvolgende handelingen moet noemen. Dat er een groot verschil ligt tusschen het doen en het beschrijven, blijkt uit het telkens iets vergeten en een enkele maal zelfs het verwaarloozen van de juiste volgorde in de mededeelingen. Meermalen ook laat de zegsman zich door gedachten-associaties op een verwant terrein voeren, wat zeker meer gebeurt dan de rondtrekkende onderzoeker vermoeden kan. Hier wordt veel geduld en bewegelijkheid van denken van den onderzoeker gevraagd, om aan den eenen kant den verteller rustig uit te laten praten, en aan den anderen kant door het stellen van verschillende vragen nader de aard van de medegedeelde feiten te bepalen.

Tenslotte noem ik nog de dikwijls besproken gevaren van het gebruik van een tolk. Wij hadden door den Ge-

zaghebber te Makale, den heer Groenenstein, en den heer Dr. H. van der Veen zeer geschikte tolken gekregen, n.l. Octavianus Karre voor Makale en Boven-Binoeang, en Kambaoe voor Rantepao. Beiden waren landslieden en gewend met Europeanen om te gaan. Onze omgangstaal met hen was Maleisch.

De aanleiding van mijn onderzoek naar de *boea'* en andere feesten in genoemde streken, is deze geweest. Op de reis, die Dr. A. C. Kruyt en ik het vorige jaar maakten, hebben wij het berglandschapje Seko (in de onderafdeeling Masamba) bezocht, waar ik nader onderzoek heb gedaan naar de aldaar nog voorkomende tatouage. ¹⁾ Dit leidde tot de ontdekking, dat deze gewoonte nauw verbonden is aan de instelling der *haliangs*, en deze weer met een reeks van ritën, die men in Seko samenvat onder den naam van *boea'*. Zoo kwam ik ertoe ook in genoemde onderafdeelingen naar *haliangs*, hier *totoembang* geheeten, navraag te doen. Maar, zooals het met mondeling onderzoek van dergelijke onderwerpen veelal gaat, gaven mijn zegslieden niet alleen het gevraagde, maar deden zij ook mededeelingen omtrent aanverwante ritën. Op deze wijze vernam ik behalve omtrent de *totoembang* ook nog een en ander van andere gebruiken. Deze zijn allen op één gemeenschappelijke grondgedachte gebaseerd, n.l. het zoeken naar versterking van den levenskracht van mensch, dier en gewas. Daarom meen ik goed te doen met deze gegevens onder één gemeenschappelijk hoofd hier weer te geven.

Door de klaarblijkelijke onvolledigheid van de verzamelde mededeelingen is het onmogelijk een betrouwbare samenvatting te geven, die de essentiele elementen bevat. Een andere wijze van behandelen zou zijn, alle aantekeningen aaneen te rijgen. Het komt mij voor, dat de middenweg tusschen deze twee beschrijvingsmethoden hier gevolgd moet worden. Daartoe heb ik de mij

¹⁾ Vgl. Bijdragen Kon. Inst. Dl. 76, afl. 3—4, pag. 235 sqq.

ten dienste staande gegevens in vier groepen van gelijksoortige riten verdeeld. Van elk dezer groepen zal ik alles, wat mij bekend is van één plaats uitvoerig mededeelen, zoo mogelijk nog aangevuld met mededeelingen van elders voor zooverre die op den voorgrond tredende trekken bevatten. De vier genoemde groepen zijn:

- I. de riten, die direct en indirect met de *totoembang* in verband staan;
- II. die, welke ten doel hebben de levenskracht in het algemeen te versterken, maar waarbij de *totoembang* geen rol spelen;
- III. die, welke speciaal de versterking der levenskracht van menschen bedoelen;
- IV. die, welke op het welzijn der gewassen in het bijzonder gericht zijn.

I.

Beginnen wij dan met de beschrijving van de *boea'*, zooals men die in Pangala, een district in de onderafdeeling Rantepao, gewoon is te vieren.²⁾ Vraagt men naar het doel van deze riten, dan antwoordt men: „Om de rijst goed te doen gelukken, en aan de menschen en dieren gezondheid te geven.” Alleen de rijken en aanzienlijken kunnen en mogen dit feest geven.

Wanneer nu de rijst op de sawahs uitgezaaid is³⁾ en een der voorname familie's besloten heeft een *boea'* te vieren, roept men een *tominaa* om te *ma'soerroe'*. De *tominaa's* zijn mannen, die men als de dragers van de oude traditie en de kenners der oude legenden kan beschouwen. Zij zijn de „schriftgeleerden”, die weten hoe het in den hemel toegaat, hoe het bij de menschen altijd geweest is en dus ook nu behoort te zijn. Zij kennen de lange geslachtslijsten van de menschen en der buffels

²⁾ In Pangala en in Baroepoe was ik samen met den heer Dr. Van der Veen.

Deze omstandigheid verhoogt zeer belangrijk de waarde van de door mij gemaakte aantekeningen in genoemde landschapjes.

³⁾ De rijst wordt hier onmiddellijk op de groote sawah uitgezaaid; men kweekt dus geen zaailingen, die men naderhand uitplant.

(*tedong*), vanaf hun verblijf in hun bovenaardsche woning ⁴⁾ tot heden toe. In Makale noemt men hen *tominawa*, terwijl ik in Sa'dan *tominjawa* hoorde zeggen. Zij leven geheel van hun wetenschap en genieten eer noch rijkdom.

Zulk een *tominaw* wordt nu geroepen om te *ma'soeroe*. Daartoe slacht hij een varken in het huis van den feestgever, schroeit op den haard de haren van de huid en neemt voor de offers, die gebracht moeten worden, van de volgende deelen: het hart, de lever en verder van het rechter-gedeelte van het offerdier de nier, eenig vet, een stukje nekvel en het rechter-heupgewricht met het bijbehorend vleesch. Behalve het laatstgenoemde deel, dat in een kookpot toeberaid wordt, doet men de andere gedeelten, tot kleine stukjes gesneden, in een bamboe-geleding en kookt dit (deze wijze van voedsel koken heet *piong*). Dan maakt de *tominaw* vier porties klaar, bestaande uit rijst uit den kookpot en het vleesch uit de bamboe (*piong*). Deze porties heeten *pesoeng* en worden op twee pisang-bladeren gelegd. Men neemt daartoe de toppen van twee pisang-bladeren en legt die

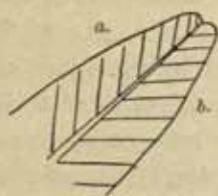

Fig. 1.

Fig. 2.

achter elkaar met de toppen naar het oosten, zóó, dat de bovenkant (de donker gekleurde zijde) van het blad boven komt te liggen, want hierop moet men de *pesoeng* leggen. Het is echter alleen geoorloofd de linkerhelft van het blad te gebruiken (a in fig. 1); daarom neemt men nog een top van een pisangblad, snijdt daarvan de linkerhelft langs de middennerf af, en legt dit met de donkere kant naar boven op de

⁴⁾ Dit bovenaardsche verblijf, *langi* genoemd, en door Perrié in zijn boek over *The Megalitic Culture of Indonesia* (Manchester

rechterhelft van het eerste blad (dus op b in fig. 1). Zoo kan men dus op dit eene blad twee *pesoeng* leggen. De volgorde der aangeboden offers blijkt uit fig. 2. Met het gezicht naar het oosten gekeerd biedt nu de *tominaa* de vier *pesoeng* achtereenvolgens aan de volgende *deata's* (goden of geesten) aan: 1 aan de *deata*, die het veld behoedt (Ampopadang geheeten); 2 aan Pong Matoea, de stamvader in den „hemel” van alle menschen; 4 aan den voorouder, die van den hemel is neergedaald (Manoeroen di Langi' geheeten) en 3 voor diens zoon (Pondan Padang geheeten), die de eerste sawah in Pangala aangelegd heeft. Bij elke *pesoeng* legt men nu sirih-pinang, en terwijl de *tominaa* in de rechterhand een bamboe-kokertje met water houdt en de linkerhand op het voorste blad legt, roept hij eerst 1 en 2 aan, en daarna met de linkerhand op het tweede blad 3 en 4. Dit doet hij of 's-morgens vroeg, of op den middag om ongeveer 12 uur. Het rechter-heupgewricht, waarvan niet geofferd is, moet de *tominaa* ter plaatse opeten. Deze geheele offerplechtigheid heeft in huis plaats gehad en wel in den voorhoek aan den oostkant van het huis, dus in het noordoosten, want de huizen staan met het front naar het noorden.

Hierop daalt men op den grond af en herhaalt het boven beschrevene: een varken wordt geslacht, de deelen voor de offers *dipiong*, waarop de *tominaa* op een matje op den grond de vier *pesoeng* op twee pisang-bladeren met het gezicht naar het oosten aan de vier stamvaderen offert.

Daarna gaat de *tominaa ma'nenek*, dit is aan de voorouders offeren. Weer slacht hij een varken, waarvan

1918) met „sky” aangeduid, kunnen wij gemakshalve met „hemel” weergeven, waarbij elke gedachte aan „verblijf der gelukzaligen” buitengesloten moet zijn. Het is de vroegere verblijfplaats der voorouders, vanwaar zij eenige soorten van dieren en planten, als ook een aantal ritueele gebruiken hebben meegebracht, toen zij naar de aarde zijn neergedaald.

dezelfde deelen genomen en op dezelfde wijze toebereid worden als boven beschreven. Op een matje op den grond

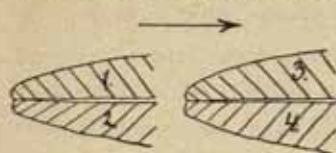

Fig. 3.

biedt de *tominaa* nu met het gezicht naar het westen de volgende offers aan (zie fig. 3): 1 en 2 aan

dezelfden als boven genoemd (Ampopadang en Pong Matoea); 4 voor den voorvader van Kesoe, een streek ten zuiden van de hoofdplaats Rantepao gelegen (Polopadang geheeten), en 3 voor den voorvader van de menschen van Tikala, een streek ten noordwesten van de plaats Rantepao (Tengkoasik geheeten). Een eigenaardigheid van deze aanroepingen is, dat de *tominaa* altijd een bundeltje kleine stokjes (b.v. de nerf van een palmblad, Mal. lidi) heeft, en bij elken naam, die hij noemt, een stokje voor zich op den grond legt. Ook bij het onderzoek moesten de kleine stokjes de gedachtengang van onzen zegsman meermalen ondersteunen.

Dien zelfden dag nog gaat men *roemamboelangi* ten noordwesten van het dorp. Hiertoe neemt men een klein varken, bindt dit aan een stok, waarlangs men ook een stengel van den *dracaena terminalis* (*tabang*) bevestigd heeft, waarop twee mannen het diertje naar de bepaalde plek buiten het dorp dragen. Verder bindt men de kleine stokjes, die de *tominaa* bij zijn verschillende aanroepingen dien dag gebruikt heeft, tot twee bundeltjes samen, bevestigt die ieder aan het uiteinde van een draagstok (Mal. pikoelan), waarop een man ze naar de plek ten noordwesten van het dorp brengt. Hier aangekomen wordt allereerst den *tominaa* zijn loon uitbetaald, bestaande uit 20 of 30 wang, dit zijn oude, zilveren V.O.C. muntstukjes. Daarna gaat men tot het *roemamboelangi* over. De meegenomen stokjes legt men op een willekeurige plaats op het veld, legt er een oud, zilveren V.O.C. muntstukje op en laat dit verder aan zijn lot over. De *tominaa* slacht vervolgens het varkentje, neemt de

deelen, die hierboven reeds genoemd zijn, verdeelt ze in twee porties en rijgt die dan aan twee houten spitten. Deze spitten met rauw vleesch steekt de *tominaa* loodrecht in den grond met een kleinen onderlingen afstand, zóó, dat de verbindingslijn dier spitten noordoost-zuidwest verloopt. Met het gezicht naar het noordwesten gericht roept de *tominaa* nu Pong Matoea aan; maar tevoren moet hij twee oude, zilveren V.O.C. muntstukjes in het linker-oorgat doen, om te voorkomen, dat hij bij deze aanroeping doof zou worden. De rest van het varken wordt op een houtvuurtje geheel verbrand, terwijl men de spitten met vleesch laat staan.

Nadat men een onbepaalden tijd gewacht heeft, gaat men een *toboerake* roepen. Een *toboerake* is altijd een vrouw of een hermaphrodit. De aard van haar werkzaamheden zal uit het vervolg blijken. Dit roepen nu heet *ma'soemba'*, d.i. „op doen schrikken”. Hiertoe sieren de familieleden van den feestgever zich op en gaan in optocht naar het huis van de *toboerake*. Daar aangekomen schreeuwen allen luidkeels, waarop de *toboerake* vlug een varken slacht, dit toebereidt en aan de roepers te eten geeft. Na den maaltijd volgt de *toboerake* hen naar het huis van den feestgever. Steeds heeft zij haar *garatoeng*, de tamboerijn met belletjes, bij zich als teeken van haar waardigheid. Onderweg verzamelt zij de volgende planten: *dracaena terminalis* (*tabang*), *pasoek* (jonge bladeren van de *arenga saccharifera*), een stuk van den luchtwortel van den *waringin*, en de bladeren van de *nanna'* (Lat. naam mij onbekend), de *kamban-kamban* (een liaan) en de *ampiri* (een palmsoort). Dicht bij het feesthuis gekomen, zoekt zij een bamboe-stengel uit, die zij juist met een hand kan omspannen, en kapt die om. Deze bamboe hakt zij in vier gelijke stukken, en van elk stuk voorziet zij het bovineinde van figuren, door de groene opperlaag met een kapmes gedeeltelijk te verwijderen en gedeeltelijk te laten zitten (zie fig. 4).

Is zij dan eindelijk met haar begeleiders bij het feesthuis aangekomen, dan gaat zij *mangalika' boea'*. Hiertoe gaat de *toboerake* in huis en slacht aldaar een varken. Dan neemt zij de vier met figuren voorziene

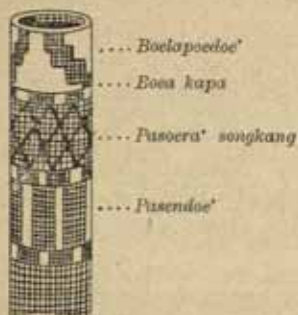

Fig. 4.

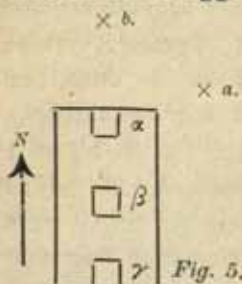
stukken bamboe en alle bovengenoemde stengels en bladeren, die ze op weg naar het feesthuis verzameld heeft, en bindt die allen samen met een lans tot een bundel bijeen. Dit geschiedt met jonge bladeren van de arenga saccharifera, waarmee men twee banden om den bundel legt (*pelole*). Deze bundel heet *anak dara*, en

wordt aan den middelsten hoofdpaal van het huis ⁵⁾ aan den noordkant vastgebonden (in fig. 5 bij β) samen met een schild en een zwaard. Is aldus de *anak dara* in gereedheid gebracht, dan gaat de *toboerake* ten westen ervan met het gezicht naar het oosten (dus ook met het gezicht naar de *anak dara*) gekeerd offeren van het zoeven geslachte varken. Dit offer bestaat uit acht *pesoeng* (portie's). Dien avond heeft het *ma'sirri'-sirri'* plaats, een dans, die de *toboerake* samen met de feestvierenden op het huiserf uitvoert en waarbij men drie stappen vooruit en drie stappen achteruit doet (dit heet *nondo*). Deze dans zet men niet den geheelen avond voort, maar na een tijdlang zich vermaakt te hebben gaan allen slapen.

Den volgenden dag gaat men over tot *mekajoe boesa*. De *toboerake* gaat met eenige gezellen naar een tjendana-boom, slacht aldaar een varken, neemt de gedeelten,

⁵⁾ In de figuren worden de huizen met een rechthoek aangeduid, voorstellende de eigenlijke romp van het huis; de voor- en achteruitstekende daken zijn dus niet in teekening gebracht. In fig. 5 zijn dus α , β en γ de drie middelpalen, *petoto* geheeten.

die voor de goden bestemd zijn, en maakt hiervan vier *pesoeng* gereed (geheel zooals op blz. 48-49 beschreven is). Hierop velt zij den boom. Intusschen zijn anderen de stammen van een *kole*- en een *boeangin*-boom gaan halen. Onder het uitstooten van den krijgskreet (*soema-poeko*) brengt men deze boomstammen naar het feesthuis. Op het huiserf gekomen, slacht de *toboerake* weer een varken, waarvan de bekende gedeelten weer geofferd worden als boven beschreven. Hierop legt men den tjendana-stam plat op den grond met den top naar het oosten (*dipaloendan*) en laat die aldus drie dagen en drie nachten liggen.

Intusschen heeft de feestgever in overleg met de familie uitgemaakt, wie als *totoembang* zal optreden. In Pangala is men gewoon slechts één *totoembang* aan te wijzen, terwijl in Seko de *haliangs* altijd zeker meer dan tien in aantal zijn. Zij moet van goeden huize zijn en in Pangala wordt daartoe in den regel de vrouw van een der voor-naamste familieleden van den feestgever gekozen. De verbodsbepalingen, waaraan deze *totoembang* onderworpen zijn, kunnen zeer licht genoemd worden. Ze zijn in hun bewegingen geheel vrij, en mogen zich zelfs aan vreemdelingen vertoonen; toen wij in een huis een *anak dara* gingen zien, werden wij mede ontvangen door de *totoembang*, die op onze vragen ook antwoordde als de andere aanwezigen en ons bij ons vertrek vriendelijk een hand gaf. De verbodsbepalingen slaan meer bepaald op het voedsel. Zij mag niet eten van het vleesch der dieren, die voor een doode geslacht zijn, noch van die, welke een natuurlijken dood gestorven zijn. Verder zijn verboden: mais, *pakoe* (een varen, die als groente gegeten wordt), *sereako* (mij onbekend), in 't kort alles, wat op den drogen grond groeit, behalve de jonge bam-

boe-spruiten. Maar haar eigenlijke voedsel bestaat uit alles, wat van de sawah komt.

Wanneer nu de tjendana-stam op het huiserf plat op den grond gelegd is (*dipaloendan*), gaat de *toboerake* over tot het *ma'paloendan* van de *totoembang*. Deze moet in huis languit op een matje gaan liggen, waarop ze geheel bedekt wordt met ruw katoenpluis. Hierop gaat de *toboerake* dit pluis met den boog (*bangko*) bewerken (*mamoeso*). Dien avond komen alle familieleden van den feestgever, die samengevat worden onder den naam van *ampoe boea'*, in het huis bijeen. In den haard brandt men hout van de *tabi*, *nanna'* en de *boeangin*: wanneer dit hout geheel verkoold en opgebrand is, komen eenige *toma' gandang* ⁶⁾ en scheppen met een *pesese* de kolen op de *sali*, d.i. dat gedeelte van den vloer, dat onmiddellijk aan den haard grenst. De *pesese* is de graafstok, die aan het eene uiteinde plat en breed is, en waarmede men het graafwerk in de sawah's verricht. Alle mannelijke *ampoe boea'* gaan nu op die asch en houtskool trappen, terwijl men daarbij een bepaalden dans uitvoert (*ma'gelong*).

Aan den voorkant van het huis, onmiddellijk aan den romp aansluitend en dus nog onder het vooruitstekende dak, heeft men de *tangadok kaloea* gebouwd. Dit is een vloer van ruw hout, ongeveer een meter van den grond en die gebonden moet zijn met de *bambaloe*, een liaansoort (vgl. blz. 72 noot 9). In den noordoosthoek van deze *tangadok kaloea* richt men een *tadoran* op; dit is een bamboe-stengel (n.l. de *ao'*), waaraan men de bladeren laat zitten en die men naar het noordoosten hellend opzet. Aan elke *tadoran* hangt een *karerang*, dit is een van een jong blad der arenga saccharifera gevlochten koepeltje, waarvan de gele bladeren gedeeltelijk als

⁶⁾ De *toma' gandang* zijn mannen, die, zooals hun naam reeds aanduidt, specialiteiten zijn in het slaan op den trom. Zij spelen in deze feesten een ondergeschikten rol steeds in het gezelschap van de *toboerake*.

franjes afhangen en gedeeltelijk tot een vloertje in het koepeltje worden gevlochten om er de offers op te leggen (vgl. de *tadoran* op blz. 72).

Wanneer het nu de tijd is om den tjendana-stam op het huiserf op te richten, slacht de *toboerake* een varken op de *tangadok kaloea*; hierop schroeit men het dier buiten op het erf, en brengt het daarna weer op de *tangadok kaloea*, waar de *toboerake* de offers ervan klaarmaakt. Volgens mijn zegsman maakt zij veel porties (*pesoeng*) gereed, maar hij wist niet hoeveel (ik vermoed acht). Hoewel zij een *tadoran* met *karerang* tot haar beschikking heeft, maakt de *toboerake* daarvan geen gebruik, maar legt haar offergaven op den vloer neer. Dan richt men den tjendana-stam overeind ten noordoosten van het huis (in fig. 5 bij a). Hierop gaat de *toboerake manga-loek* op de *tangadok kaloea*, d.w.z. met een zwaard in de hand voert ze een dans uit, waarbij ze drie pas vooruit en dan weer drie pas achteruit doet (*nondo*).

Intusschen zijn anderen eropuit gegaan om een pisangboom te zoeken, waaraan een tros met vruchten hangt; men moet daartoe de *poenti rame* hebben. Heeft men er een gevonden, dan hakt men dien om, bindt aan den vruchttros een oud, kostbaar doek (*sarita* geheeten; deze soort doek behoort tot de groep kostbare weefsels, die men met den naam *maa* of *mawa* aanduidt), die met een lange sleep naar beneden hangt (de *pangroei* of *pangrioe*). Deze lange doek moet door alle *ampoe boea'* worden vastgehouden, terwijl men den pisangstam naar het huiserf draagt. Daar aangekomen plant men hem ten noorden van het huis (in fig. 5 bij b) in den grond overeind, leidt de *pangroei* door de huisdeur binnen en bindt deze aan de *anak dara* vast. Hierdoor is dus de *anak dara* door middel van de *pangroei* met den vruchttros van den pisang verbonden.

Dezen dag brengen alle menschen uit den omtrek

hun bijdragen aan varkens bijeen. Deze varkens worden geslacht en aldus verdeeld: Van elk varken wordt een ring om zijn hals rondom uitgesneden, de *kollong* geheeten. Al deze *kollongs* worden met het vet bijeenverzameld. De achterdeelen van elk varken zijn voor dengene, die de bijdrage geleverd heeft. Het overblijvende deel wordt in de lengte doorgenhakt en op twee gelijke stapels verzameld. De eene stapel is voor de feestvierenden. De andere stapel verdeelen de *toboerake* en de *toma'gandang* onder elkaar. Behalve dit vleesch krijgen zij elk nog een mand gestampte rijst met een rijksdaalder erop en een mand gekookte rijst. De *tominaa* moet zich tevreden stellen met een mand gekookte rijst met een stukje vleesch erbij. Bovendien krijgt de laatstgenoemde nog een *kollong* en een stukje vet, terwijl de *toboerake* en de *toma'gandang* de overige *kollongs* en de rest van het vet onderling verdeelen.

Vóór de *tangadok kaloea* en daaraan vast, ongeveer een 70 c.M. van den grond, maakt men de *laang-laang*. Dit is een bank, die de lengte heeft van de *tangadok kaloea*. Tegen den avond slacht de *tominaa* een varken voor het *ma'pasampe*. Hij neemt de reeds genoemde deelen voor de *deata's*, welke in een bamboe-geleding gekookt worden (*dipiong*) en bereidt hiervan met wat rijst, gekookt in een gewonen kookpot, vier *pesoeng* op twee pisang-bladeren toe. Midden voor het huis zet men nu op het erf een stengel van de *oa'*-bamboe naar het oosten hellend op en legt ten westen daarvan een matje op den grond. Met het gezicht naar het oosten gekeerd biedt de *tominaa* op dit matje de offers aan, zooals op blz. 49 e.v. beschreven is. Aan den *ao'*-stengel hangt men een stuk vleesch, dat voor den *tominaa* bestemd is.

Dien avond gaan de vrouwen op de *laang-laang* zitten, waarbij de *totoembang* het westelijkste uiteinde bezet. De mannen staan op een rij tegenover hen op den grond, en aldus gegroepeerd zingt men de reien

(*ma'dandan*). Intusschen gaan ook twee *tominaa's nga-loek padang*. Ten oosten staat een *tominaa* en ten westen staat er ook een; terwijl zij nu de lange geslachtsboomen reciteeren om de herkomst der gewoonten aan te toonen, wisselen zij voortdurend onderling van plaats. Op deze wijze gaat men den geheelen nacht door.

Dan doet men eenige dagen niets, waarop men overgaat tot het *ma'tamoean*. Hiertoe maken de *ampoe boea'* en de *totoembang* een groote hoeveelheid gele rijst klaar, die men in bamboe kookt, alsmede een op dezelfde wijze toebereide kip. Is de marktdag van de naastbij gelegen *passar* angebroken, dan gaan allen erheen, hun *piong* medenemende. Elke bamboe met rijst is met een prop *tabang*-bladeren (*dracaena terminalis*) dichtgestopt. Op de *passar* aangekomen, gaat de *tominaa* naar een der *tjendana*-boomen, die men op alle oude marktplaatsen vindt, en offert daar vier *pesoeng* van de meegebrachte *piong* (rijst en kip). Het overige van de meegebrachte spijzen eet men gezamenlijk op. Na den maaltijd geven de *toma' gandang* met luider stemme aan alle aanwezigen te kennen, dat men de *boea'* nu voorloopig sluit om het akkerwerk eerst te bezorgen.

Thuis gekomen slacht men een varken bij de *tangadok kaloea* om te *panampani tangadok*, waarbij men de gebruikelijke offers aan de *deata's* brengt. Iedereen gaat nu aan zijn sawah werken, aan welken arbeid de *totoembang* echter niet deelneemt. Er zijn ook nog twee *tominaa's* die zich aan dezelfde bepalingen onderwerpen als de *totoembang*, maar zij wonen in hun eigen huizen.

Men wacht nu meer dan een jaar, om, wanneer men de zaairijst uitgezaaid heeft, de *boea'* weer te heropenen. Hiertoe gaat de *toboerake mba'roei tangadok*. Evenals bij de oprichting van de *anak dara* slacht ook nu de *toboerake* een varken in huis, en brengt van de bepaalde deelen de meermalen genoemde vier *pesoeng* aan Pong Matoesa en de *deata's* ten offer.

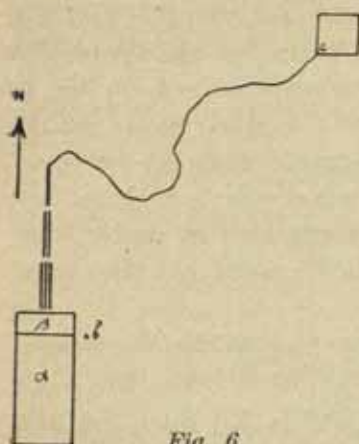

Fig. 6.

×α Den volgenden dag gaat men over tot het *metete* (zie fig. 6, waarin α het huis is en β de *tangadok kaloea*). Vanaf den *tangadok kaloea* legt men op den grond evenwijdig naast elkaar en in noord-zuidelijke richting drie dunne stammen van den boeanginboom. In het verlengde hiervan twee zulke palen, en in het verlengde van dezen nog één paal. Aan het noorde-

lijkste uiteinde van de laatste stok bindt men een lang touw en leidt dit door het dorp tot op de *kala'paran* (de open ruimte buiten het dorp). Hier maakt men een vierkant vloertje van de takken van den *baranna'* (waringin), zóó, dat de zijden noord-zuid en oost-west verlopen. Aan den zuidwestelijken hoek van dit vloertje, dat *tangadok-tangadok* heet, bindt men het uiteinde van het lange touw vast.

Ten noordoosten van de *tangadok-tangadok* plant men een tjendana-stam in den grond (in fig. 6 bij a). Hiertoe moet eerst een *toma'gandang* op die plek *ma'tamboeli*. Dit heeft op de volgende wijze plaats. Met een hoofdnerf van het blad van de arenga saccharifera in de hand gaat de *toma'gandang* op de plek staan, waar men den paal planten zal. Terwijl hij met den stengel in den grond steekt en met het gezicht naar het noordoosten gekeerd staat, roept hij de *deata's* aan om hun kennis te geven van het voornemen daar een tjendana-paal in den grond te zetten; hij vraagt om den grond nu niet slecht te maken, maar den menschen integendeel veel voorspoed en een goeden oogst te geven. Hierop graaft men het gat, en legt op den bodem ervan een scherf van een ijzeren braadpan (*pamoentoe* heet zoo'n

scherf) en drie stuks van een geel soort kraal (*manik riri*). 7) Boven op deze offergaven zet men den paal, en maakt het gat dan dicht. Men neemt nu een varken en steekt dit ten oosten van de *tangadok kaloea* (in fig. 6 bij b) zóó, dat het wel gewond maar nog niet dood is, en leidt dit dier langs de boeangin-stokken en het touw naar de *tangadok-tangadok*, waar men het geheel afmaakt. Vervolgens neemt men een tweede varken, dat een groot exemplaar moet zijn, en slacht ook dit op de *tangadok-tangadok*.

Wanneer men zoover gekomen is, komt de *totoembang* uit het feesthuis, en gaat langs de boeangin-palen en het touw naar de *tangadok-tangadok*, gevolgd door zeven gezellinnen, die *to mangria barang* heeten. De *totoembang* neemt op den zuidwest-hoek van de *tangadok-tangadok* plaats (in fig. 6 bij c), terwijl haar gezellinnen zich in een kring bij haar voegen, allen plat op het vloertje zittend, met de beenen recht uitgestrekt naar het midden. Een wan wordt nu in het midden op de beenen dier vrouwen gelegd, terwijl zij allen haar vasthouden. Op deze wan legt men nu de volgende offergaven: acht korte bamboe-geledingen, die met figuren voorzien zijn, en waarin men palmwijn gedaan heeft, bindt men tot een bundel bijeen en zet deze in het midden der wan (zulk een bamboe-geleding heet *songkang*). Elke *songkang* is aan zijn mond dichtgestopt met gekookt varkensvleesch. Hier omheen legt men acht in pisangblad gevouwen en gekookte pakjes rijst (*kaledo*) en acht in jong blad der arenga sacharifera gevlochten en gekookte porties rijst (*beloedak*); aan deze rijst heeft men verschillende kleuren gegeven. Verder legt men er nog acht korte en acht lange reepen varkensvleesch bij, mitsgaders een

7) De aard van deze kralen kan ik niet bepalen. Alleen kan ik dit negatieve ervan zeggen, dat de *manik riri* niet dezelfde geslepen kralen zijn, die in Mori en Malili bekend zijn onder den naam van *oloeti*, aan welke laatsten men groote magische kracht toeschrijft.

pesoeng van *dalle marean* (Coix lacryma). Tenslotte voegt men bij alle deze gaven nog een *toetoe nase* met gele rijst, die in een kookpot gekookt is. De *toetoe nase* is de deksel (*toetoe*) van een mand (*nase*), waarin men gestampte rijst pleegt te bewaren. Deze deksel wordt meermalen gebruikt om een offer op aan te bieden.

Wanneer nu alle dingen tot zoover gereed zijn, gaat de *toboerake manimbong*. Daartoe gaat ze ten westen van de *to'oembang* staan, en terwijl zij met het gezicht naar het oosten gekeerd is en dus over de *totoembang* heen kijkt, vraagt ze aan Pong Matoea en de *deata's* om welstand en gezondheid. Hierop knoopt zij met nog een andere *toboerake* het haar als een man; zij zetten een pluim van de veeren der *bawan-vogel* (*boeloe bawan*) op het hoofd, nemen schild en zwaard in de hand, en tandakken nu eenige malen om de *tangadok-tangadok* heen. Daarna gaan zij over tot het *mangaloek*, d.i. terwijl zij kalm rond loopen, vragen zij aan Pong Matoea om goede gaven en voorspoed. Wanneer ook dit afgelopen is, gaan allen naar huis terug, waarbij niemand, zelfs de *totoembang* niet, eenig voorschrift in acht te nemen heeft.

Vóór de *tangadok kaloea* hernieuwt men de *laang-laang* (de lange zitplaats der vrouwen). Dien avond slacht de *tominaa* eenige kippen en maakt *pesoeng* gereed ten westen van de *laang-laang*, die voor de voorouders (*nenek*) bestemd zijn. Dan gaan alle vrouwen op de *laang-laang* zitten om te *ma'dandan*; de *totoembang* met haar gezellinnen bezetten weer het westelijkste gedeelte. De mannen, die op den grond staan en ook een rij vormen tegenover de vrouwen, antwoorden met *manimbong*.

Den volgenden dag gaat men over tot het bouwen van de *gorang* en de benoodigde hutten op de *kala'paran*. De zes boeangin-palen voor de *gorang* legt men op een stapel bijeen, terwijl men van het hout, dat bestemd is voor de hutten, een tweeden stapel maakt. Dan slacht de *tominaa* bij den stapel boeangin-palen een varken, een

kip en een hond. Het laatste dier wordt door de mannen opgegeten, zonder dat er een gedeelte van voor een offer gebruikt wordt. Van het varken en de kip neemt de *tominaa* de deelen voor het offer, en maakt nu op een pisangblad twee *pesoeng* klaar van gekookt kippenvleesch met in bamboe gekookte rijst (*piong*), en op een ander pisangblad twee *pesoeng* van gekookt varkensvleesch met in een kookpot gekookte rijst. Deze offers legt hij op het hout en roept, met het gezicht naar het noordoosten gewend, Pong Matoea en de *deata's* aan. Precies dezelfde dieren slacht de *tominaa* ook voor het hout der hutten, terwijl hij daarvoor ook dezelfde offers brengt. Dan bouwt men de *gorang*. Dit is een vloer, staande op zes hooge boeangin-palen; de rand van dien vloer wordt omgeven door jonge uiteengevouwen bladeren der arenga saccharifera, terwijl men aan den westkant een trap aanbrengt, die zeven treden hebben moet.

Wanneer er nog tijd voor is, gaat men dien zelfden dag over tot het maken van de *roema-roema*; kan dit niet meer, dan doet men het den volgenden dag. Dit toestel werd mij beschreven als een tafel met vier wielen eronder. Wanneer de *roema-roema* gereed is, slacht de *toboerake* een varken en maakt de bekende vier *pesoeng* op twee pisangbladeren klaar, welke ze op de *roema-roema* aan de *deata's* aanbiedt. Hierop gaat de *tominaa* bij het feesthuis *mampakande nenek* (de voorouders te eten geven); daartoe slacht hij een varken en biedt ten westen van de *tangadok kaloea* zijn spijsoffers aan. Nu zoekt men iemand uit, die bekwaam is in het optuigen van de buffelhorens, die men bij de plechtigheden van den volgenden dag noodig heeft. Voordat deze man overgaat tot het *ma'tali tandoek* (het opsieren der horens), worden eerst een kip en een varken geslacht voor de *deata's*. Het vleesch van de kip wordt weer met in bamboe gekookte rijst (*piong*) aangeboden, dat van het varken met in den kookpot toebereide.

Den volgenden dag gaat men *songolo'*. Alle menschen

kleeden zich mooi aan om gezamenlijk naar de *kala'paran* te trekken. Voorop in dezen optocht gaat de *tomano'bo'*, een man, die in volle wapenrusting tandakt. Op hem volgt de *totoembang*, die met haar voeten de aarde niet mag aanraken. Daarom legt de *toboerake* op kleine afstanden van elkaar bladeren der *dracaena terminalis* op den grond, waarop zij een weinig geel gemaakte ontbolsterde rijst strooit. Aldus van blad op blad stappend volgt de *totoembang* de *tomano'bo'*. Achter haar komt de *toma'tandoek*, de man, die de versierde buffelhorens op het hoofd heeft. Aan zijn arm is het niteinde van een langen doek gebonden, de *pangrioe*. De feestgever met alle familieleden (de *ampoe boea'*) houden deze *pangrioe* vast. En tenslotte volgen de gewone menschen, het „volk”, dat geen *pangrioe* mag gebruiken.

Op de *kala'paran* aangekomen, trekt de heele stoet drie malen om de *gorang*. Hierop leidt de *toboerake* de *totoembang* onder de *gorang* en legt haar drie korrels ontbolsterde rijst op het hoofd. Dan slacht de *toboerake* een varken en biedt weer de vier *pesoeng* aan de *deata's* aan, welke offers zij op de *roema-roema* legt. Vervolgens gaat de *totoembang* met haar zeven gezellinnen weer op de *tangadok-tangadok* zitten, en worden weer dezelfde offers op de wan gelegd als enkele dagen geleden. Alleen met dit verschil, dat men nu bij de *pesoeng* van *dalle marean* (*Coix lacryma*), als vleesch een stukje der longen van het varken voegt. Nadat ook deze plechtigheid geheel verlopen is, als op blz. 60 beschreven, keeren allen weer naar huis terug zonder eenigen regel in acht te nemen.

Den avond van dien dag heeft het *ma'poeloeng* plaats. De *tominaa* slacht op het erf een varken, een kip en een hond. Het laatstgenoemde dier eten de mannen weer op (vrouwen eten nooit hondenvleesch). Van het varken maakt men twee *pesoeng* klaar voor de *deata's*. Men plant een stengel der *ao'*-bamboe met een helling naar

het oosten op het erf in den grond, en spreidt een matje ten westen van de *ao'* uit. Eén *pesoeng* hangt men in de *ao'* (ik vermoed in een *karerang*) en één legt men op het matje, terwijl de *tominaa* met het gezicht naar het oosten de aanroeping verricht. Ook van de kip maakt hij twee *pesoeng* gereed; ten westen van de *laang-laang* spreidt hij weer een matje op den grond uit en legt daarop zijn offergaven, terwijl hij bij de aanroeping het gezicht naar het oosten gericht heeft. Dien avond gaan de vrouwen weer *ma'dandan* op de *laang-laang*, terwijl de mannen tegenover hen staande *manimbong*.

Den volgenden dag heeft er een kwasië-vrijage plaats tusschen de *toboerake* en de *toma'gandang*. De eerstgenoemde is in huis, de tweede staat op de *tangadok kaloea*. Zij zegt dan: „Wat is dat voor een hond, die daar beneden blaft?! Wat is dat voor een pinangnoot, die daar op den grond gevallen is?! Wie is daar?” Hij antwoordt: „Ik heb geen pinang laten vallen, maar ik zie een vrouw.” Zij: „Wanneer ge mij soms mocht begeeren, dan zeg ik je, dat ik niet wil.” Hij: „Al wilt ge niet, ik zal je toch dwingen.” Zij: „Wat kijkt ge naar me! Deze deur is te klein, dus wil ik je niet.” Hij: „Dan zal ik je dwingen.” Zij: „Ik spuw van je. Als ge niet weggaat, haal ik een stuk brandhout.” Hij: „Ach, je bent toch ook niet mooi. Ik heb door de reten van den vloer gezien, hoe vol je met luizen zit.” Zij: „Als ge mij wilt trouwen, mag je wel komen, maar als je zoo maar eens wilt komen, wil ik je niet.”

Dien zelfden dag maakt men eenige mooie, versierde draagstoelen, *boelean* geheeten. Voor iedere draagstoel slacht men een varken en legt de *pesoeng* daarvan op het toestel.

Ook gaat men op dezen dag *ma'pareke para*, welke offerplechtigheid de *tominaa* verricht in alle huizen van hen, die aan deze *boea'* deelnemen; hij mag dit niet doen

bij hen, die vroeger al eens een *boca'* gevierd hebben. In elk dier huizen slacht de *tominaa* een varken, en maakt op twee pisangbladeren elk twee *pesoeng* klaar. Dan gaat hij naar den noordoost-hoek van het huis, legt een der pisangbladeren met de twee *pesoeng* op een wan en deze weer op het rek langs de muur (*para*); op een op den vloer uitgespreid matje legt hij het andere pisangblad met de spijsoffers. Ieder huis, waar dit geschied is, maakt de *potoe'maboe* klaar. Dit is een pakje van in een kookpot gekookte rijst, die samen met wat varkensvleesch in een *maboe*-blad gewikkeld is. Ieder zendt nu zijn *potoe'maboe* naar het huis van een bepaalde *tominaa*.

Tenslotte gaat de *to'oembang* over tot het *soemba tomanoerak*. Daartoe laat zij buiten, op het huiserf een hond slachten, en het vleesch in een kookpot koken. In een mand doet men nu gekookte rijst uit een kookpot, en legt hierop het toebereide hondenvleesch. Dit laat de *totoembang* naar dezelfde *tominaa* brengen, die zooeven reeds alle *potoe' maboe* in ontvangst genomen heeft. Deze slacht nu onmiddellijk een varken, offert de bekende vier *pesoeng* op de twee pisangbladeren aan de *deata's*, en geeft de bringers van het hondenvleesch te eten. Hierop gaan deze naar huis, en brengt een andere *tominaa* ten westen van de *tangadok kaloea* offers aan de voorouders (*mampakande nenek*).

Den volgenden dag, met het kraaien van de hanen, gaan de *tominaa* en twee *toma'gandang* naar de *kala'-paran*. Een der *toma'gandang* voert het *ma'tamboeli* (zie hierover blz. 59) ten oosten van de *gorang* uit op de plek, waar men een tjendana-paal zal oprichten. De andere *toma'gandang* gaat *ma'tamboeli* vlak naast de *gorang*, aan de zuidzijde ervan, op de plek, waar men een houten rijstblok zal ingraven. Hierop leidt men een buffel ten noorden van de *gorang*, waar de *tominaa* het

mamang tedong (elders *ma'soerak tedong* ⁸⁾ genoemd) uitvoert: hij noemt den geheelen geslachtsboom van den buffel op, en geeft aan het dier kennis, dat men het zal dooden, maar dat het daarover niet vertoornd mag zijn, want dat men dit doet in navolging der oude gewoonten. Dan leidt men den buffel naar den tjendana-paal ten oosten van de *gorang*, bindt hem daaraan vast, en nadat men hem den bek dichtgebonden heeft, steekt de *tominaa* hem dood. Deze buffel wordt aan stukken gesneden, waarvan eenige willekeurige deelen aan hen worden gebracht, die vroeger al eens een *boea'* gevierd hebben, en den vorigen dag niet aan het *mamparake para* met varkensvleesch deel hebben mogen nemen. Bij ontvangst van dit buffelvleesch gaan zij dadelijk genoemde plechtigheid met dit vleesch uitvoeren.

Nu gaat een *toma'gandang* er op uit om een *ao'*-stengel te halen. Bij den stengel gekomen, dien hij uitgezocht heeft, slacht hij een kip en brengt een offer. Dan kapt hij den stengel en legt in de overgebleven stomp drie gele kralen (*marik riri*) en een scherf van een ijzeren braadpan (*pamoentoe*). Vervolgens bindt hij een ouden, kostbaren doek (*sarita*) aan den top van deze *ao'*, en terwijl anderen den stengel dragen, trekt hij hem aan den *sarita* kwassie voort. Op de *kala'paran* gekomen, legt hij den stengel plat op den grond om hem tot *loembua* te doen wijden. Want tegelijkertijd dat de *tominaa* den buffel van zoeven slachtte, heeft de *toboerake* een varken gekeeld, en de deelen, voor de *deata's* bestemd, toebereid. Als nu de *ao'*-stengel gebracht is, legt zij daarop de volgende spijsoffers: zes *pesoeng* van varkensvleesch met *kaledos* van gekleurde rijst, en een *pesoeng* van *dalle marean* (*Coix lacryma*), en verder

⁸⁾ Men maakt onderscheid tusschen *ma'somba tedong* en *ma-soerak tedong*.

In het eerste geval begint men den geslachtsboom van den voorvader in den „hemel” af op te noemen, in het tweede geval begint men bij den voorvader in Bone.

nog twaalf *pesoeng* van buffelvliesch met *kaledo's* van gekleurde rijst, alsmede weer een *pesoeng* van *dalle marean*. Nu zet men den *ao'*-stengel overeind met zijn voet in het ingegraven rijstblok en leunend tegen de *gorang*. Aan den top bindt men een lang stuk rotan, de *loentian* geheeten, dat los naar beneden hangt. Verder bevestigt men nog boven aan deze *ao'*: een mandje, waarin een witte kip, en tien bossen (*koetoe'*) onontbolsterde rijst (*pare*). Van nu af aan heet deze *ao'*-stengel *loembaa*. Ook hangt men nog aan elk der zes palen van de *gorang* vijf *koetoe' pare*.

Wanneer men nu zoover gekomen is, gaat de *totoembang* in haar draagstoel, terwijl haar gezellinnen de hare bestijgen. In optocht worden zij naar de *kala'paran* gedragen (*diboete*). Daar aangekomen trekt de stoet een willekeurig aantal malen om de *gorang* heen; wanneer men vindt, dat het genoeg is, spant men een touw om de ommegangen stop te zetten. De *totoembang* en de haren worden naar een der hutten gedragen, die voor hen opgericht is. Hierop beklimmen eenige *tominaa's* de *gorang*; van hun hooge zitplaats af reciteeren zij het lange verhaal van de herkomst der gebruiken, die men op het oogenblik bezig is te volgen (dit heet *ma'karombiang padang*). Dan gaan twee *tominaa's*, die de *toma'pakande tomatoea* en de *toma'soerroe'* heeten, in de *gorang*, terwijl de *ampoe boea'* op den grond verzameld zijn. De twee genoemde *tominaa's* zijn door een langen doek (*pangrioe*) met de beneden zittenden verbonden, en spreken dezen toe, hun alle goeds en voorspoed toewenshende.

Vóór de hut van de *totoembang* heeft men een *laang-laang* gemaakt. Met haar gezellinnen en andere vrouwen daarop gezeten, gaat zij dien avond *ma'dandan*. Ook zijn er dien avond twee *tominaa's*, die *ma'siajoe*. Hiertoe hebben zij ieder een langen stok in de hand; terwijl zij tegenover elkaar staan en de stokken kruisen, vragen zij aan Pong Matoea om voorspoed voor de gewassen,

opdat alles, wat den aanplant zou kunnen bederven, wegblijve. Verder zijn er nog twee *tominaa's*, die het *ma'boeing* uitvoeren: zij noemen alle gewoonten, die in den „hemel” in acht genomen worden, om de gewassen goed te doen gedijen. Verder gaat men nog onder leiding van een *tominaa ma'sampa*, waarbij men voorspoed vraagt voor mensch en dier, en waaraan iedereen deel mag nemen. Tenslotte gaan de *tominaa's* de hutten der rijken langs om te *ma'singgi*: zij noemen de geslachtsboomen der aanzienlijken op om hun hooge afkomst aan te toonen, en wenschen hun grooten voorspoed toe. Hiervoor worden de *tominaa's* beloond met geldgeschenken.

Den volgenden morgen legt de *toboerake* een kippenei ten oosten van het ingegraven rijstblok op den grond. Dan gaat zij bij de rijken en grooten, die dit feest bijwonen rond om geld voor zich te collecteeren. Hierop neemt zij een lans, steekt hiermede het ei stuk en giet den inhoud ervan in het rijstblok. Dan grijpen eenige mannen de *loentian* (de los neerhangende rotan lijn, die aan de *loembaa* gebonden is), en terwijl zij om de *gorang* heen loopen, tracht ieder bij beurten de *loembaa* al trekkende door te breken. Men moet echter oppassen, dat men hem niet in westelijke richting trekkend doorbreekt, want dit zou onheil brengen. Wien het echter gelukt de *loembaa* naar oost, noord of zuid te breken, zal op veel voorspoed kunnen rekenen. Hij is ook de gelukkige bezitter van de witte kip, die boven in de *loembaa* het voorrecht gehad heeft, alle bewegingen mee te hebben mogen maken, en van de rijst, die mede daarin opgehangen is. De kip neemt hij mee naar huis, en verzorgt haar met zijn overige pluimvee goed, want zij zal de vermeerdering van zijn hoenders bewerken. De padi mengt hij onder zijn zaairijst om zich een overvloedige oogst te verzekeren. Van de padi, die men aan de palen van de *gorang* gehangen heeft, tracht ieder een gedeelte machtig te worden met het doel die tusschen zijn zaairijst te mengen.

Hierop zoekt men alle onvrijen (*kaoenan*) uit, die in vroeger dagen zich door dapperheid onderscheiden hebben. Mooi uitgedoscht met een *tandoek la'bo'* op het hoofd, zitten zij aan een willekeurige zijde van de *gorang* op den grond geschaard. Eenige *tominnaa's* klimmen in de *gorang*, en roemen de beneden zittenden om hun daden, hun tevens heil en voorspoed toewenschende (*ma'singgi*). Deze onvrijen mogen geen *pangrioe* gebruiken. Dan komen de gewone menschen aan de beurt. Wanneer zij tot de familie der aanzienlijken behooren (*tomakaka*), gebruiken ze een *pangrioe*, anders niet. Ongeveer om twee uur in den namiddag komen de groote *tomakaka's* aan den voet van de *gorang* bijeen om in hun mooiste kleeren gestoken en allen een *pangrioe* gebruikende op hun beurt de heilwenschen in ontvangst te nemen.

De *toboerake* gaat nu, vergezeld van de *toma'gandang*, naar het feesthuis, het verblijf van de *totoembang*, en slacht binnenshuis een varken. Van de bekende deelen neemt zij weer voor de *deata's* en biedt haar offergaven bij de huisdeur den goden aan. Dan neemt de *toma'gandang* een bamboe stok, bindt daar een stengel van de *dracaena terminalis* langs, en draagt nu hiermede samen met de *toboerake* het schoongemaakte varken naar de *kala'paran*. Daar aangekomen loopen zij regelrecht naar de *roema-roema*, waarop zij hun varken leggen. De *toboerake* snijdt nu het dier aan stukken, en telkens, wanneer zij een stuk vleesch neerlegt, noemt zij den naam van een dorp in het landschap Kesoe (ten zuiden van de hoofdplaats Rantepao) of Pangala. Zoo werkt zij alle dorpen af, maar het slot van deze handelingen is, dat de *toboerake* en de *toma'gandang* al dit vleesch onder zich verdeelen.

Intusschen heeft men gelijktijdig de volgende riten voltrokken. Nadat het *ma'singgi* afgelopen is, bindt men een buffel aan den tjendana-paal ten oosten van de *gorang* vast. Hierop gaat de *tominnaa ma'soerak tedong*

(zie blz. 66 noot 8), waarop hij het dier doodsteekt. Van de deelen, bestemd voor de *deata's*, maakt men nu twaalf portie's klaar, waarvan elf met *kaledo's* en een met *dalle marean* (Coix lacrima) tot *pesoeng* worden samengevoegd. De *pesoeng* van vleesch met *kaledo's* legt men op de volgende plaatsen: een in de hut der *totoembang* op de *kala'paran*, een op de *roema-roema*, zeven op de trap van de *gorang*, d.w.z. op elke trede een, een bij de *anak dara* in huis, en een op de *tangadok kaloea*, terwijl men de *pesoeng* van *dalle marean* aan den voet van de trap van de *gorang* op den grond legt. Al deze offers moeten zoo neergelegd worden, dat de punt van het pisangblad naar het oosten wijst. De buffel wordt verder als volgt verdeeld: de eene helft is voor de *toboerake* en de *toma'gandang*; de andere helft is voor de *tominaa*; de kop is voor de *ampoe boea'*; deze laatsten mogen dit vleesch echter niet mee naar huis nemen, maar moeten den kop den zelfden nacht en ter plaatse opeten. De *totoembang* keert nu ook naar huis terug.

Den volgenden dag verwijdert de *toboerake* de *anak dara* uit huis. Daartoe slacht ze een varken en maakt de vier bekende *pesoeng* gereed. Hierop neemt zij de vier met figuren voorziene bamboe-kokers van de *anak dara* (zie blz. 53) en doet in elk van deze een *pesoeng*. Vier der voornaamsten uit de *ampoe boea'* nemen ieder een dezer bamboe's en elk zet die in de mooiste en grootste van zijn sawahs. Het overige gedeelte van de *anak dara*, n.l. de bladeren en stengels, brengt men naar den grooten waringin in de buurt, en legt dit aan zijn voet neer, waar men het laat liggen, totdat 't vergaan is.

Op den eerstvolgenden passardag gaat men *ma'tamoen*. Men slacht een varken en bereidt dit toe, terwijl men ook een groote hoeveelheid rijst kookt. Is de markt-dag aangebroken, dan gaan allen met de bereide spijzen naar den passar. Daar aangekomen offert de *tominaa* twee *pesoeng* op een pisangblad aan den voet

van den waringin (*baranna'*), terwijl hij zijn aanroeping met het gezicht naar het oosten verricht. Daarna eet men gezamenlijk de meegebrachte spijzen op.

Weer thuis gekomen, heeft het *mpanampani tangadok* plaats. De *toeboerake* en de *toma'gandang* slachten een varken en bereiden van de reeds vele malen genoemde deelen vier portie's toe. Met gekookte rijst samen maken zij hiervan vier *pesoengs* op twee pisangbladeren klaar. Deze offers brengen zij op de *tangadok kaloea* aan de *deata's*, terwijl zij met hun gezicht naar het oosten gekeerd zijn. Hierop worden zij, die een actief deel aan het feest genomen hebben, betaald met geld en onontbolsterde rijst.

Tenslotte ondergaat de *totoembang* nog de volgende handeling. In een houten varkenstrog (*kandean*) doet de *toboerake* water en een der waterdiertjes, die men in de ondergelopen sawahs pleegt te kweken. Zij duwt nu de *totoembang* met haar gezicht in dit water. Van nu af aan is de *totoembang* ontheven van alle beperkende bepalingen. Alleen gelden de twee volgende regels voor haar heele verdere leven: nooit mag ze meer van de diertjes eten, waarvan de *toboerake* er eenige in het water der *kandean* gedaan heeft; en bovendien mag zij nooit iets eten van hetgeen op een doodenfeest is toebereid, wanneer daarop geen buffel geslacht is; is er dus een buffel op het doodenfeest geslacht, dan mag ze van alles vrij mee-eten.

Tot hiertoe gaan de uitvoerige mededeelingen van Ne' Silele, Boenga en Soera', mijn drie zegslieden van Pangala. Nog van eenige andere plaatsen heb ik meerder of minder uitvoerige berichten omtrent *totoembang*-feesten. Ik zal mij hier echter bepalen tot nog enkele mededeelingen betreffende de *totoembang*, en wat met hen direct in verband staat.

In de eerste plaats verdient vermelding, hetgeen ik te Ba'tan (Rantepao) opteekende. Het feest, van welks verloop ik hier een gedeelte zal mededeelen, heet

La'pa'kasale. Wanneer men nu de *tangadok kaloea* ⁹⁾ opgericht en de noodige offers gebracht heeft, gaat men in een grooten waringinboom (*baranna'*) een hutje bouwen; deze hut tusschen de takken van den waringin heet *gorang*. Ze heeft geen dak, maar bestaat uit een vloer, die omgeven is door areng-bladeren en oude doeken (*mawa*) (vgl. de *gorang* op blz. 62). Is deze *gorang* gereed, dan gaan de *totoembang* onder geleide van de *toboerake* langs den stevigen bamboe ladder naar boven, terwijl zij hun hoofden bedekt houden met een *mawa*-doek (*ma'salampe*). Deze *totoembang*, van wie geen bepaald aantal is voorgeschreven, zijn ongetrouwde vrouwen, of ook wel getrouwde, mits ze geen kinderen hebben of gehad hebben. Zij blijven acht etmalen onafgebroken in den waringin, in welken tijd zij uitsluitend rijst mogen eten, die in bamboe gekookt is (*piong*) of in water geweekt. De *toboerake* mag vrij op en af gaan. Overigens gebeurt er in deze acht dagen niets.

Den avond voor den dag, waarop de *totoembang* weer uit den waringin mogen komen, maakt men even zoovele fakkels gereed als er *totoembang* in de *gorang* verblijven. Iedere fakkel behoort bij een bepaalde *totoembang*. Dien dag ook slacht men een buffel en een varken, waarvan de *toboerake* aan de *deata's* offert op een *tadoran* van *ao'*, zooals boven beschreven (zie blz. 56). Wanneer het nu donker is geworden, steekt men de fakkels aan en loopt hiermede acht maal om den waringin heen; waarin zich de *gorang* bevindt. De *totoembang*, wier fakkel niet goed brandt, zal veel onheil ten deel vallen. Deze handeling noemt men *mamoeloe'*.

Den volgenden morgen steken alle vrouwen zich in hun beste kleeren (*ma'somboroepa*), en gaan naar de plaats, waar de waringin staat. Men slacht een buffel en een varken, van welks vleesch de *toboerake* op een

⁹⁾ Hier deelde men mij mede, dat deze vloer gemaakt wordt van het hout van den *tjendana*, de luchtwortels van den waringin, het hout van den *boeangin* en dat van den *nanna'*.

tadoran aan den voet van den waringin offert (als boven). Hierop gaan voor iedere *totoembang* één man en één vrouw langs de groote ladder naar boven, en dragen haar naar beneden. Deze houdt haar hoofd bedekt met een *mawa*-doek (*salampe* genaamd). Beneden gekomen wordt zij acht malen om den waringin gedragen en hierop naar het huis van den voornaamsten feestgever. Hierbij wordt ze steeds gedragen, omdat ze den grond niet mag aanraken. Wanneer de *totoembang* uit den waringin zijn, gaan de fraai uitgedoschte vrouwen (de *toma'somboroepa*) de *gorang* in, en voeren aldaar een dans uit, die men *enge* noemt. Intusschen gaan de *toboerake* en de *toma'gandang ma'pangaloekan*, d.w.z. op de ladder, die naar boven leidt, gaan zij allerlei dwaasheden uithalen; o.a. gaan zij kwasië coïre, waarbij zij de rollen van man en vrouw omkeeren, de *toboerake* dus doet als een man en de *toma'gandang* houdt zich als een vrouw (vgl. blz. 64).

Van nu af aan blijven de *totoembang* een jaar of soms nog langer in huis opgesloten. Zij zijn aan de volgende voorschriften gebonden. Zij mogen niet in aanraking komen met hen, die rouwen (*maro'*). Hun voedsel mag uitsluitend bestaan uit: gekookte rijst, visch, die in de sawahs gekweekt is, vleesch van buffels, varkens en kippen, mits die niet voor de dooden of voorouders geslacht zijn, en de jonge spruiten van de bamboe; van vruchten zijn alleen geoorloofd de *karondong* (een zure, ronde, zwart-roode vrucht, die in bundels bijeengroeit aan den boom), de lansat en de cocos. Met niets anders mogen zij zich bezig houden dan met het koken van hun eigen voedsel. Baden is wel geoorloofd, maar dit mag uitsluitend geschieden in een bepaalde bron (de z.g. *boeboen totoembang*); zoodra zij buitenshuis komen, moeten zij hun hoofd zorgvuldig in een *mawa*-doek gewikkeld houden (vgl. de bepalingen op blz. 54).

Nadat dan een geruimen tijd verloopen is, gaat men

ma'pangisi. Hiertoe slacht men voor het huis, waarin de *totoembang* verblijven, onder leiding van de *toboerake* een buffel en een varken. Van deze dieren neemt zij de bepaalde gedeelten en bereidt daarvan vijf *pesoeng* toe. Deze legt zij bij elkaar op den vloer van de *tangadok kaloea* dicht bij de *tadoran* van *ao'*. Vervolgens neemt zij acht bamboe-kokertjes en doet in elk daarvan siri, pinang, kalk, een scheutje palmwijn (van de arenga *saccharifera*) en een beetje water. Deze acht kokertjes houdt zij met beide handen tot een bundel bijeen, en terwijl zij met het gezicht naar het noordoosten gekeerd is, draait zij dezen bundel acht malen over de vijf *pesoeng* heen. Hierop neemt zij twee *pesoeng* en legt die in de *galla'* (d.i. een vloertje van gevlochten bamboe, dat met een vlechtsel van areng-blad boven aan de *tadoran* bevestigd is); vervolgens weer twee *pesoeng*, die hun plaats vinden in de *karerang* (zie blz. 55), welke men beneden de *galla'* aan de *tadoran* gehangen heeft, waarop zij tenslotte de overgebleven *pesoeng* aan den voet van de *tadoran* op den vloer legt. Deze geheele handeling voert zij uit zonder een woord te zeggen.

Tevoren heeft men op de *kala'paran* een *gorang* op palen (zie blz. 62) opgericht. Daarheen draagt men nu de *totoembang*, die zich weer het hoofd bedekken met een doek. Acht malen draagt men hen om de *gorang*, waarop zij weer naar huis gebracht worden. Hierop gaat een groep fraai uitgedoschte mannen ook acht malen om de *gorang* heen, terwijl zij een dans uitvoeren (*manganda'*), waarbij zij een belletje (*bangkoela*) of een klepperend bamboetje (*la'pa'-la'pa'*) in de hand hebben. Hierop doet men weer in maanden, soms in jaren niets.

Wanneer men tot het sluiten van het feest besloten heeft, richt men eenige hutten op de *kala'paran* op. Zijn deze gereed, dan kleeden alle menschen zich in hun beste kleeven, en trekt men in optocht naar de *kala'paran* (*songolo'*) (vgl. blz. 62 e.v.). Daar aangekomen houden eenige met schilden, zwaarden, lansen en blaasroeren

gewapende mannen een spiegelgevecht om de *gorang*. Onder leiding van de *toboerake* slacht men onder de *gorang* een buffel, waarop zij weer de spijsoffers brengt met de *tadoran* van *ao'*, en waarbij zij ook de handeling met de acht bamboe-kokertjes verricht (zie boven). Bij de *gorang* staat een tevoren gemaakte *roema-roema* (vgl. blz. 62, 69), waarop men den kop van den zoeven geslachten buffel legt. Dan gaat men de *totoembang* halen, die men weer draagt, en die hun hoofd in een *mawa*-doek gewikkeld houden. Op de *kala'paran* aangekomen, brengt men hen langs de *roema-roema*, waarbij elk van hen de linker hand op den buffelkop moet leggen. Vervolgens draagt men hen acht maal om de *gorang*, waarop zij naar een der hutten gebracht worden, waarin zij zich terugtrekken.

Den volgenden dag brengt men geheel nieuwe kleeren aan de *totoembang* in de hut; dit noemt men *soembomba*. Dan slacht de *toboerake* weer een buffel en offert geheel op dezelfde wijze als den vorigen dag. Den daarop volgenden dag komen de *totoembang* in hun nieuwe kleeren tevoorschijn en gaan voor hun hut op den grond staan, maar zij mogen nog niet loopen. Weer slacht men een buffel en offert de *toboerake* als den vorigen dag.

Den hierop volgenden dag heeft het *ma'singgi* plaats, wat geen essentiele verschillen vertoont met dezelfde plechtigheid, zooals we die van Pangala beschreven hebben (zie blz. 69). Hierop trekt men de *loembaa* stuk, ook geheel als in Pangala (zie blz. 67 en 68). Is men met deze handelingen klaar, dan loopen de *totoembang* naar het huis van den feestgever. Het hoofd hebben zij dan niet meer met een doek bedekt, maar wel dragen zij een geel gekleurden band om het hoofd. Op de *tangadok kaloea* heeft de *toboerake* een houten varkens-trog gezet, waarin water en dieren, die men op de sawah pleegt te teelen. Elk der *totoembang* duwt zij met het gezicht in dit water, terwijl zij haar den gelen band van het hoofd neemt.

Tegen den tijd, dat de naastbij gelegen markt gehouden zal worden, koken de *totoembang* een groote hoeveelheid *pokon* (in bamboe-bladeren gevlochten en gekookte rijst). Hiermee gaan zij naar de markt en deelen die onder de aanwezigen uit. Na deze handeling zijn de *totoembang* van alle bepalingen ontheven.

Tenslotte zij nog vermeld, dat gedurende den tijd, dat de *totoembang* in huis opgesloten zijn, zoowel zij als andere menschen mogen *ma'kaise*. Dit is, zij mogen met de *kaise* paarsachtige figuren op hun kleeren aanbrengeu of ook hun goed daarmede geheel kleuren.

De tot hiertoe beschreven feesten en de daaraan verbonden riten verheugen zich nog tot op heden in een krachtig leven. Op vele plaatsen echter weet men van het bestaan van deze gebruiken alleen nog maar bij overlevering. Om een voorbeeld te noemen, vertelde de pareuge van Manipi, Raja, iemand van meer dan middelbaren leeftijd, dat hij nooit zulk een feest had bijgewoond, maar alleen de ouden er over had hooren spreken. Het verloop van de handelingen, zooals hij die vernomen had, was in het kort als volgt.

In een grooten waringin-boom maakt men een hut zonder dak, waarvan de wanden bestaan uit witte en gele doeken, of ook wel uit *mawa*. Een stevige ladder voert van den grond naar dit verblijf. De feestgever gaat nu met zijn heele gezin naar boven, vergezeld van vier of acht *topalalanan* (Pangala en Ba'tan *toboerake*) en eenige *toma'ganding* (P. en B. *toma'gandang*). Zes dagen achtereen blijft dit gezelschap in den waringin wonen. In dezen tijd slaan de *toma'ganding* voortdurend op hun trommen, terwijl de *topalalanan* nu en dan voorspoed aan den heer daar boven gaan vragen. Hoe dit geschiedde, zei hij niet meer te weten, maar in ieder geval werd er *tabang* (*dracaena terminalis*) bij gebruikt. Gedurende deze zes dagen mogen de *topalalanan* uitsluitend geroosterde rijst eten; de anderen mogen alle voedsel gebruiken, behalve pisang, oebi en mais. Tegen

het einde dezer zes dagen bewerken de *topalalanan* de kleeren der aanwezigen met een gele kleurstof. Deze kleeren mag men na afloop van het feest in het dagelijksche leven dragen of ze opbergen, al naar men verkiest.

Wanneer men uit den waringin neer zal dalen, komen er eerst twee mannen in oorlogst^enue, *toma'rinding* geheeten, van wie één beneden en één boven aan de ladder tandakt. Hierop dalen allen op den grond neer en slacht men een buffel en eenige varkens. Met het bloed dezer dieren stipt men voorhoofd en handpalmen van hen aan, die zoo juist uit den waringin zijn gekomen. Tenslotte gaat een der *toma'rinding* van uit de hut in den waringin een kip loslaten. Deze moet bruine veeren aan de vleugels hebben en witte aan de pooten. Wanneer deze kip naar Karoea (naar 't N. O.) vliegt, is dit een zeer gunstig teeken. Overigens laat men deze kip geheel aan haar lot over.

De Boea' en eenige andere feesten der Toradja's van Rantepao en Makale

door

J. Kruyt.

II.

Als tweede groep van feesten hebben wij die genoemd, welke ten doel hebben de levenskracht in het algemeen te versterken, maar waarbij geen *totoembang* een rol spelen. Als een goed type van dit soort van feesten kan het *meraock* genoemd worden, zooals ik het in Sa'dan heb hooren beschrijven. Hieronder volgt dan in de eerste plaats een korte beschrijving van het *meraock* in Sa'dan.

Toen ik vroeg naar het doel van het *meraock*, gaf men mij ten antwoord, dat het gevierd werd uitsluitend met de bedoeling zich van voorspoed en gezondheid te verzekeren. Met den landbouw heeft het rechtstreeks niets uit te staan, en men is bij dit feest ook niet gebonden aan bepaalde stadia van den rijstbouw. Zooals bij al deze kostbare feesten het geval is, kunnen alleen rijken en grooten ze geven. De *parenge* van Sa'dan, een man van ongeveer dertig jaren, zei mij, dat men gedurende zijn leven reeds vier maal in deze streek het *meraock* had gevierd.

Teneinde de overzichtelijkheid van de riten, die men samenvat onder den naam van *meraock*, te verhoogen, wil ik de handelingen in drie groepen verdeelen. Die zijn dan: 1. de inleidende offers; 2. de periode van het vrije contact met de andere wereld; 3. de afsluiting van dat contact. Zooals wel te verwachten is, zijn de hande-

lingen onder 1 en 3 vol afwisseling, terwijl in tijdsduur de 2e periode de andere twee verre overtreft.

Ieder feest begint met een offer aan de voorouders. Dit is ook het eerste, wat men bij het *meraoek* doet. Ongeveer om zes uur in den avond, dus bij zonsondergang, gaat de *toindo* ten westen van het huis van den feestgever *ma'pakande karoeën*: de voorouders te eten geven. Daartoe neemt hij een zwarte kip en slacht die op de genoemde plaats. Het bloed vangt hij op in een pisangblad, waarin men het wikkelt. Dit pakje doet men samen met het hart, de lever, de longen, het kraakbeenig deel van het vleugelgewricht, de kop en de vier sleutelbeenderen van de kip, alsmede wat ontbolsterde rijst in een bamboe-geleding. Nadat men dit mengsel van vleesch, beenderen en rijst aldus gekookt heeft (*dipiong*), bereidt de *toindo* hiervan een spijsoffer toe op een pisangblad. Dit blad legt hij op den grond en roept nu met het gezicht naar het westen de voorouders aan.

Omtrent den aard van het ambt van *toindo* heb ik niet een heldere voorstelling gekregen. Wij zullen zien (op blz. 180—181), dat men in Baroepe twee soorten van *toindo* heeft, n.l. de *indo aloek* en de *indo padang*. Of wij hier met een dergelijk *indo*-schap te doen hebben, weet ik niet.

Den volgenden dag voert men twee verschillende offerritten uit. De eerste noemt men *ma'tadoran*, welke ten noordoosten van het huis van den feestgever plaats heeft. Men neemt daartoe een stengel van den *ao'*-bamboe, waaraan men de bladeren laat zitten. Verder haalt men een lange staak van den *tjendana*. Den *ao'* zet men zoodanig in den grond vast, dat hij naar het noordoosten overhelt. De *tjendana*-staak plant men ten noordoosten van den *ao'* in den grond met een helling naar het zuidwesten. De beide elkaar kruisende toppen bindt men aan elkaar. Aan den *ao'*-stengel bindt men aan de noordoost-zijde langs zijn heele lengte een jong uitgevouwen blad van den *arenga saccharifera*. Ongeveer ter halver

hcofte van den grond hangt men aan denzelfden stengel een *karerang* (zie afl. 1—2, p. 55). Dit offertoestel heet *tadoran* (vgl. de *tadoran* op blz. 174). Bij dezen *tadoran* offert de *toindo* een kip of een haan aan de *deata's*. Bestaat het offer uit een kip, dan moet deze *rame*¹⁾ zijn; bestaat het uit een haan, dan moet men een rooden nemen. Ook legt men nog op een pisangblad sirih-pinang met kalk op den grond bij den *tadoran*.

Tegen den avond heeft de tweede offerplechtigheid plaats, die den naam draagt van *ma'boeboeng*. Ter eere van de gasten slacht men een varken en een hond. Hoewel men van geen van beide dieren iets offert²⁾ mogen zij toch niet achterwege gelaten worden. De plechtigheid heeft in huis plaats en wordt door den *tominjawa* uitgevoerd. Hij legt de groote trom op den vloer met haar lengteas evenwijdig aan de nok van het huis. Op deze trom legt hij een pisangblad, en terwijl hij met het gezicht naar het noordoosten gericht staat, slacht hij een kip. Het bloed laat hij op het pisangblad druipen. Van dit bloed strijkt hij iets op de trom, terwijl het vleesch van de kip in een gewonen aarden kookpot gekookt wordt. Hiervan neemt nu de *tominjawa* en offert op dezelfde trommel aan de *deata's*, waarbij hij weer met het gezicht naar het noordoosten gericht staat. Dien avond begint men met het *ma'daga*, een

1) Achter de juiste beteekenis van het woord *rame* ben ik in den korten tijd van ons verblijf in de Toradja-landen niet kunnen komen. Nu eens wees men mij een grijs-bonte, dan weer een eigenaardig, roodachtig bonte kip aan als zijnde *rame*. Toch beteekent dit woord niet „bont” zonder meer, want eenige malen dacht ik een *rame* kip te zien, maar bleek dit onjuist te zijn.

2) Bij geen van de beschrijvingen der offerplechtigheden ben ik het offeren van hondenvleesch aan voorouders of *deata's* tegengekomen. Wel wordt het bloed van een hond, vermengd met dat van een kip en een varken, gebruikt om de groei-kracht van de rijst te versterken; dit is een zuiver magisch gebruik (zie n.l. blz. 181 — 182).

dans, die alleen tijdens het *meraok* uitgevoerd mag worden; zoodra het feest gesloten is, is ook deze dans verboden. De mannen en vrouwen staan hierbij los en gemengd in een kring, terwijl zij zingen.

Na drie nachten gaat men *ma'pairoe*, d.i. te drinken geven. Dit bestaat uit een grooten maaltijd, waarbij aan de gasten bij hun rijst als toespis kip, hond en visch gegeven wordt, en waarbij men vooral veel palmwijn van den arenga saccharifera drinkt. Hierbij noch hiervan wordt iets geofferd.

Alles wat wij tot nu toe hebben zien gebeuren, is op te vatten als de opening van het riten-complex, dat men *meraok* noemt. Nu volgt de periode, waarin men mag *ma'daga*, maar waarin men uit den aard der zaak niet elken avond dezen dans uitvoert. Hoelang deze tijd van opheffing van het *ma'daga*-verbod duurt, hangt geheel van den feestgever af. Het schijnt, dat ongeveer een maand de gewone tijd ervoor is.

Heeft nu de feestgever tot het sluiten van het *meraok*-feest besloten, dan hebben op één dag een reeks van handelingen plaats, waarvan de plaatsing van een grooten steen ten noordoosten van het huis van den feestgever de kern uitmaakt.

Tevoren heeft men in de rivier een langwerpigen steen van ongeveer een meter lengte uitgezocht. Den dag voor de sluiting van het feest brengt men dezen steen, die met een *mawa*-doek bedekt is, van de rivier naar het huiserf van den feestgever. Den volgenden morgen verzamelt men de volgende planten: *tjendana*, *tagari*, *ao'*, *tabang* (*dracaena terminalis*), *iko'masapi*, *sirri'-sirri'*, *passekke*, *bakoembaloesoe* en *belo tondok*. Heeft men dit alles bijeen, dan gaat de *tominjawa* op de plaats, waar men den steen overeind wil zetten, *ma'tamboeli* (zie blz. 59). In het gat, waarin op den bodem de *pamoentoe* en de drie *manik riri* liggen, zet men nu den steen op, samen met de zoeven genoemde planten. Het gat stopt men verder dicht met den eruit gegraven grond.

Bij dezen steen brengt men vervolgens de volgende drie dieren: een buffel, een kip en een varken. Twee maal drie *tominjawa's* moeten deze drie dieren in de genoemde volgorde *ma'soerak* (zie p. 66, ook noot 8), dus: *ma'soerak tedong*, *ma'soerak manoek* en *ma'soerak bai*.²⁾ D.w.z. van elk dezer dieren dreunt de *tominjawa* zijn geslachtslijst op, waarop hij het mededeelt, dat men het nu zal dooden volgens de oude overgeleverde gewoonte. Het eerst wordt de kip geslacht, waarbij men bloed in een bamboe-kokertje opvangt (*sokka'-sokka'*). Vervolgens legt men het varken gebonden met zijn rechterzijde op den grond en met den kop naar het noordoosten. De plek, waar men het den doodsteek zal toebrengen, begiet men met een weinig water, en legt er sirih-pinang en kalk op; daarop slacht men het met een ijzeren mes. Ook van het varken vangt men bloed op in een bamboe-kokertje, terwijl men met de lever wichelt, evenals men ook met die van de kip gedaan heeft. Met den buffel handelt men geheel als met het varken, alleen wichelt men niet met de lever. Het bloed van alle drie de offerdieren doet de *tominjawa* nu in één *sokka'-sokka'* bij elkaar. Van dit bloed strijkt hij eerst op den steen en op de bij dezen behorende planten, waarop hij de familie-leden van den feestgever beide wangen en het voorhoofd ermede aanstipt (*toding*).

Hierna offert de *tominjawa* op de *pa'dewatan* (zie fig. 7). Dit is een vierkant offertafeltje met drie

²⁾ Omtrent het *ma'soerak* van de kip en het varken ben ik niet zeker want: 1e. heb ik geen spoor van een geslachtslijst van een dezer twee dieren gevonden; en 2e. onder degenen, die op het eind van het feest beloofd worden (zie blz. 166) worden wel degenen genoemd, die voor het *ma'soerak tedong* hebben gezorgd, maar van *ma'soerak manoek* en *ma'soerak bai* is geen sprake. Ik vermoed dus, dat ik bovengenoemde mededeeling verkeerd begrepen heb.

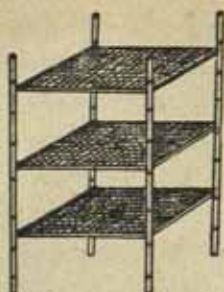

Fig. 7.

boven elkaar aangebrachte bladen. De stijlen zijn van vier, ongeveer een meter lange bamboe's vervaardigd. Het bovenste deel dezer bamboe stijlen is versierd met figuren, als fig. 4 te zien geeft. Hierin giet men een weinig palmwijn der arenga saccharifera, en stopt de opening dicht met een prop bladeren der *dracaena terminalis*. Bovendien voegt men bij elk dezer proppen een dun houtje, zoo dun en lang als een breinaald, en bevestigt aan het boveneinde hiervan een stukje katoen-pluis; dit stokje plaatst men met een helling naar het noordoosten. De zijden van het offertafeltje verlopen noordoost-zuidwest en noordwest-zuidoost. Aan de randen der drie vloertjes heeft men jong uitgevouwen blad van den arenga sacch. en *mawa*-doek vastgemaakt, zoodat het geheele offertafeltje omwikkeld is.

Men kookt nu het vleesch van elk der drie offerdieren; samen met gekookte rijst maakt men op pisangbladeren twee portie's van elke vleeschsoort klaar. Op het onderste vloertje legt men het spijsoffer met het vleesch van den buffel; op het tweede, het middelste vloertje legt men de rijst met het varkensvleesch; op het bovenste of derde vloertje krijgt het kippenvleesch zijn plaats. Achter het offertafeltje staande, met het gezicht naar het noordoosten gewend, roept de *tominjawa* de *dewa's* aan.

Is deze offerplechtigheid afgelopen, dan gaat men over tot het slachten en verdeelen van vele varkens, die men tevoren bijeen heeft gebracht. Allen, die aan de werkzaamheden van het *meraoek* hebben deelgenomen, krijgen hun deel. Hierbij neemt men een vaste volgorde in acht. De lijst, die men mij heeft opgegeven, is weliswaar onvolledig, maar het heeft wellicht toch zin hem hier te geven: 1e. de *toma'soerak tedong*; degenen,

die het *ma'soerak manoek* en het *ma'soerak bai* hebben uitgevoerd, worden niet genoemd; 2e. de *topobalian*, welke echter in boven beschreven handelingen nergens voorkomt; 3e. de *tomanampan*, dit zijn degenen, die de slachtdieren in stukken snijden en verdeelen; 4e. de *toma'tamboeli*; 5e. de *tontoto sendana*, d.i. hij, die den tjendana-paal gehaald heeft; 6e. de *tometabang*, die de *dracaena terminalis* gehaald heeft; 7e. de *tomeao'*, die den *ao'*-bamboe gehaald heeft; 8e. de *toleleng tadoran manoek*, die den bamboe voor de *tadoran* gehaald hebben, maar dezen zouden dan dezelfde moeten zijn als die onder 7e genoemd. Tenslotte worden ook de deelnemers aan het feest bedacht.

Hiermede is het feest afgelopen, want ieder neemt zijn deel van het varkensvleesch mee naar huis. Men eet dus niet gemeenschappelijk.

De steen, die men bij dit *meraoek* opgericht heeft, heet *batoe perangkan*. Een bepaalde beteekenis geeft men hem niet. Wanneer men om de een of andere reden aan de *dea'a's* offeren wil, b.v. in geval van ziekte, dan doet men dit liefst bij zulk een steen. Dit is echter het eenige gebruik, dat men van een *batoe perangkan* maakt.

Gaan wij in het kort nog een feest van dit soort na, dan kiezen wij daartoe het *ma'boea'* in Manipi. Dit landschapje ligt in het noordwestelijke deel van de onderafdeeling Makale.

De openingsriten van deze *boea'* zijn zeer eenvoudig. Men mest tevoren een varken vet en slacht dit dier op den bepaalden dag samen met een kip. Met het bloed strijkt men de te velde staande *dora* aan (een knolgewas), waarnaar deze geheele plechtigheid *ma'dora* heet. De *tomakada*, die al deze handelingen uitvoert, neemt nu een weinig van het gekookte vleesch van de twee offerdieren en bereidt daarvan met wat gekookte rijst een spijsoffer op een pisangblad. Hij spreidt een matje buiten op den grond uit, legt daarop een opgevouwen

baadje of willekeurig stuk katoen en daarop het spijsoffer. Hierbij heeft hij het gezicht naar het oosten gekeerd en roept hij Batara aan, die in het uitspansel (den „hemel”) woont.

Nu treedt een periode van afwachten in. Blijken de gewassen op het veld goed te gedeien en heeft men ook anderszins voorspoed, dan waagt men het de in andere tijden verboden handelingen uit te voeren. Drie nachten achter elkaar slaan de *toma'gandang* in het huis van den feestgever op een trommel. Diezelfde drie nachten zingen de vrouwen onder leiding van een voorgangster, de *pa'bawa*, hun zangen (*menani*). Elken avond, voordat deze zangen beginnen, slacht de feestgever een kip, waarbij de vrouwen hun linkerneusgat moeten dichthouden. Dit *menani* wordt uitsluitend door de vrouwen uitgevoerd, de mannen mengen er zich niet in. Zij zijn daarbij op een lange bank gezeten vóór het huis. Op hun hoofd hebben ze een band, de *sa'pi*, waarin men de veeren van den bawan-vogel rechtop gestoken heeft, en waaraan gouden versierselen gehangen zijn, de z.g. *tida-tida*.

Na deze drie trommel- en zang-nachten, wacht men een maand; hierop trommelt en zingt men weer drie avonden, waarop men nogmaals een maand ophoudt. Zoo doet men drie malen.

Na de derde wachtmaand treedt het eindstadium van het feest in. Bij deze sluitingsriten zou men den *tangaran* als de kern kunnen beschouwen, hoewel met dezen eigenlijk niets bijzonders gedaan wordt, evenmin als met den *batoe perangkan* in Sa'dan.

De eerste avond wordt gewijd aan de reizangen van mannen en vrouwen, *soemengo* of *manimbong* geheeten. De vrouwen zijn weer op de lange bank gezeten, terwijl de mannen tegenover hen in een rij op den grond staan. De laatsten zijn getooid met om den hals gehangen snoeren van een langwerpige, oranje vrucht, de *terong* (Bare'e: *poki-poki*, Oost-Morisch: *woca ntetoe*).

Den tweeden avond komen twee *toma'karombian* op het tooneel. Deze hebben een stel buffelhorens op het hoofd bevestigd en spreken goede wenschen uit voor de gevers van het feest en hun familie (*ma'singgi*). Ongeveer middernacht worden zij afgewisseld door den *toma'balang*. Deze is geheel uitgedost als zijn twee voorgangers, en heeft tot taak den lof van de feestgevers te zingen. Dit houdt hij vol tot tegen zonsopgang.

Op den derden avond zet men op het erf vóór het huis den *tangaran* overeind. Deze is een lange bamboe staak, waaraan men van boven tot beneden een lange reep wit goed heeft bevestigd, en wel zoodanig, dat het katoen de staak geheel omsluit en de overblijvende strook vrij in den wind kan wapperen. Wanneer men wil, kan men aan deze strook wit katoen nog reepen goed van andere kleuren naaien, zoodat men een vlag krijgt met lange, verticaal verloopende banen. Deze *tangaran* wordt na gebruik weer zorgvuldig in huis opgeborgen, en mag alleen bij gelegenheid van een volgende *boea'* weer tevoorschijn gehaald worden.

Wanneer het nu al een tijdlang donker is, zoo ongeveer om acht uur 's avonds, steekt men op een tevoren op het erf aangebrachte haard een vuur aan. Dan verschijnen de tien of vijftien *toma'pakarao*, die met gouddraad doorweven doeken bij zich dragen, en ook buffelhorens op het hoofd hebben. Zij worden vergezeld van twee *tomaro*, de grappenmakers, die zich als dwazen aanstellen en de toeschouwers aan het lachen maken. De *toma'pakarao* voeren om het vuur een dans uit, na afloop waarvan zij er omheen gaan zitten. Langzamerhand trekken allen zich in hun huizen terug om te slapen.

Den volgenden morgen brengt men den *tangaran* op een open ruimte buiten het dorp, waar men hem weer overeind zet. Tevoren heeft men hier reeds een hut gebouwd. De *toma'pakarao*, de *toma'karombian* en de *toma'balang* loopen eenige malen om deze hut heen en

verdwijnen van het tooneel. Hierop slacht men een willekeurig aantal varkens en een jongen buffel. Een gedeelte van het bloed dezer dieren kookt men. Op een pisangblad biedt nu de *toma'kada* hiervan aan de *deata's* aan, terwijl hij met het gezicht naar het oosten gekeerd staat. Hij vraagt om veel kinderen, lang leven en goede gezondheid, goede oogsten en veel vee. Dan eet men gezamenlijk ter plaatse en bergt hierna de *tangaran* weer op.

In het landschap Baroepoe (onderafd. Rantepao) onderscheidt men tusschen twee soorten van *boea'*, n.l. *boea' padang*, dat speciaal met het oog op de gewassen gehouden wordt, en de *boea' kale* (*kale*: lichaam), die betrekking heeft op de gezondheid van den mensch. Deze tweede *boea'* zou dus, op het eerste gezicht geoordeeld, tot de volgende rubriek behooren. Toch komt het mij voor, dat hij naar zijn aard tot deze tweede categorie gerekend moet worden, en wel om twee redenen. Ten eerste wordt dit feest niet gevierd om een bepaald geval van ziekte te genezen, maar om een algemeene ziekte-toestand van een uitgebreide groep van menschen te bestrijden. Wanneer men veel met ziekte en dood te kampen heeft, dan eerst viert men dit feest. En in de tweede plaats omdat de deelname aan deze *boea'* zeer algemeen is. Een *tomakada* geeft weliswaar den toon aan, maar ieder, die wil en kan, doet ook mee.

Hieronder volge een korte opsomming van de opeenvolgende handelingen. Wanneer men reeds eenigen tijd veel van ziekten te lijden heeft gehad, en een voorname *tomakada* ondergaat hetzelfde lot als velen voor hem, dan besluit men de *boea' kale* te vieren. De voornamen beleggen nu met de *tominaa's* een vergadering (*sikombong*), waarin men zoekt naar fouten, die begaan zijn en die mogelijkerwijze deze onheilen veroorzaakt hebben. Men belooft nu de *boea' kale* te zullen vieren, wanneer de ziekten een einde nemen. Dit geeft men met verschillende offers aan de *deata's* te kennen.

Wanneer nu in de hierop volgende twee of drie jaren geen sterfgevallen of ernstige ziekten de menschen hebben verontrust, gaat men de gelofte inlossen. Een reeks van verschillende offers bij de huizen der deelnemers en buiten het dorp brengt men aan de *deata's* en aan de voorouders. Gedurende deze dagen mogen de vrouwen *ma'dandan* en de mannen *manimbong*, een reidans, dien wij reeds eenige malen genoemd hebben. Al deze ritën vat men samen onder den naam van *meraok*. Ze hebben echter zeer weinig gemeen met wat men in Sa'dan onder dezen naam verstaat.

Wederom wacht men eenige jaren, en wanneer in dien tijd alles goed blijft gaan, sluit men de *boea'* met de volgende groep van handelingen. In de eerste plaats trachtte men in vroeger jaren in Mamoedjoe of Galoempang een slaaf te koopen, dien men als menschenoffer noodig had. Ten westen van het dorp werd deze gekochte door een *kaenan* (slaaf) gedood en begraven. Men deed overigens niets met dit offer. Zonder eenig ceremonieel liet men dezen mensch door slaven dooden en in den grond stoppen. Niemand keek er verder naar om.

Een tweede handeling is de vervaardiging en wijding van de *bala'ba*. Deze *bala'ba* bestaat uit een bamboe staak, waarlangs men een jong, uitgevouwen blad van den arenga saccharifera gebonden heeft. Allen, die aan het feest deelnemen, maken voor zich zulk een *bala'ba*. Ten oosten van het dorp verzamelt men op een open plek deze *bala'ba's* en legt ze plat op den grond in noord-zuidelijke richting op een stapel bijeen. Men slacht een varken, de *bai padang* geheeten, en maakt twee *pesoengs* klaar. Alle *bala'ba's* worden met het bloed van het varken aangestroken. De *pesoeng* voor de *deata's* legt men op den stapel, die voor de voorouders op den grond ten westen ervan. Hierop springt een man, „de dappere” geheeten, drie maal over den stapel heen, waarop ieder zijn *bala'ba* weer opneemt. Nadat

men hiermede drie malen om de plek, waar het varken geslacht is, geloopt heeft, gaan allen weer naar huis. Onder het uitstooten van den krijgskreet (*soemapoeko*) hangt ieder zijn *bala'ba* in de *longa* van zijn huis op, dit is de ruimte onder het vooruitstekende gedeelte van het dak.

Twee avonden trommelt men nu in de huizen der deelnemers. Hierna sluit men de *boca'* met festiviteiten op de *kala'paran*. Behalve een reeks van offers heeft ook hier het *ma'singgi* plaats. Hier zij alleen nog vermeld, dat bij de oprichting der hutten een varken

Fig. 8.

geslacht wordt. Hetgeen men hiervan aan de *deata's* offert, doet men in een z.g. *karoerak* (zie fig. 8), d.i. een stuk bamboe, dat aan het eene uiteinde tot reepen gespleten is, welke reepen tot een mandje gevlochten zijn, en met het andere uiteinde in den grond gestoken wordt.

III.

Tot nu toe hebben wij in de twee voorgaande groepen van feesten handelingen beschreven, die een meer algemeen en vaag doel hadden. In de twee gedeelten, die nu volgen, willen wij die groepen van riten bezien, die een belijnd, begrensde doel hebben. In de eerste plaats beschouwen we een feest, waarop men de genezing van een bepaalde zieke op het oog heeft. Een zeer sprekend voorbeeld van zulk een feest deelde men mij in het landschap Baloesoe mede (in het noordoostelijke deel van de onderafd. Rantepao), n.l. het *maro*.⁴⁾ Teneinde de beschrijving te vergemakkelijken, verdeelen wij de opeenvolgende riten wederom in drie groepen: 1. de inleidende offers, 2. de eigenlijke genezingsriten, en 3. de afsluitingsriten.

⁴⁾ Niet te verwarren met *maro'*, met welk laatste woord de staat aangeduid wordt, waarin een rouwende persoon verkeert.

Dit *maro* is niet aan een bepaalden tijd van het jaar (bepaald stadium van den landbouw) gebonden. Wanneer een voornaam man voortdurend ziek is en maar niet beter kan worden, gaat men *ma'kombongan*: de heele familie vergadert, en een oude van dagen vraagt aan elk der aanwezigen, ook aan den zieke, af, of hij geen fout begaan heeft, waardoor deze hardnekkigē ziekte gekomen kan zijn. Het slot is, dat men bepaalt, dat er een *maro*-feest gehouden moet worden.

De inleidende offers worden gebracht door den *tominjawa* en zijn van tweeërlei aard. Op den avond van een tevoren bepaalden dag gaat de *tominjawa* ten westen van het huis (fig. 9 op c.) *ma'pakande nenek*, de voorouders te eten geven. Daartoe slacht hij een kip en vangt het uitdruijpende bloed op in een pisangblad. Dan neemt hij van deze kip de volgende deelen: het kraakbeenig deel van de gewrichten van linkervleugel en linkerpoot, de sleutelbeenderen, het hart, de lever, de onderkaak met de tong, de teenen van de linkerpoot, het uiteinde der linkervleugel en de bil. Al deze deelen worden samen met het zoeven opgevangen bloed in een bamboe gekookt (*dipiong*). Een mengsel van zwarte en

witte rijst vouwt men in pisangbladeren en kookt die in een kookpot; deze pakjes gekookte rijst heeten *kaledo*. Ook poft men een *oepe* (Mal. *talas*) in het vuur. De *tominjawa* gaat nu bij c (fig. 9) met het gezicht naar het zuiden gericht zitten, en legt voor zich op een rij van links naar rechts vier pisangbladeren op den grond. Op elk dezer bladeren legt hij achtereenvolgens: een *kaledo*, een *kaledo*, een *kaledo* en de tot schijfjes gesneden

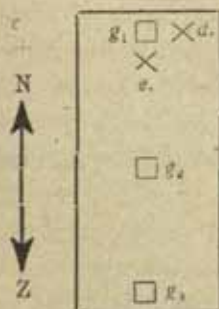

Fig. 9.

gepofte *oepe*. Bij elke portie voegt hij van het in bamboe gekookte offervleesch, en giet er vervolgens uit een tot een napje gevouwen stuk pisangblad een scheutje palmwijn (*toek*) over. Verder legt hij op elk dezer pisangbladeren een sirihblad, daarop een stukje pinangnoot en daarop een weinig kalk. Is hij tot zoover gevorderd, dan schuift hij twee *kaledo*-portie's naar het zuiden, en de twee andere *pesoengs* daarachter. Hierop roept hij de geesten van alle de stichters der in den omtrek staande stamhuizen (*tongkonan*) op om de aangeboden offers aan te nemen; en tevens deelt hij hun mede, dat men het *maro*-feest gaat vieren, omdat er een ernstige zieke is.

Het tweede offer wordt den volgenden morgen gebracht, wanneer de *tominjawa* gaat *ma'tadoran*. Daartoe neemt men twee bamboestengels, waarvan men aan de onder-einden de bladeren afneemt, maar ze aan de bove-einden laat zitten. Ten noordoosten en zuidoosten van het huis (fig. 9 bij a en b) zet men een tjendana-stok overeind en schuin daartegen leunend de twee bamboestengels. De bamboe bij a helt naar het noordoosten, die bij b naar het zuidoosten. Bij de *tadoran* op a legt men een sirih-pinang offer op den grond neer.

Nu neemt de *tominjawa* een kip in de hand en, met het gezicht naar het noordoosten gekeerd, snijdt hij haar, bij a staande, den hals door. Het uitdruijpende bloed vangt men op in een stuk pisangblad. Eenige veeren van vleugels en staart bindt men tot een bundeltje samen en hangt dit aan den *tadoran* op. Nadat de kip schoon-gemaakt en aan stukken gesneden is, kookt men dit vleesch in een bamboe-geleding. Verder kookt men nog *kaledo's* en pofst men pisangs van een willekeurige soort. Is al dit voedsel gaar, dan hurkt de *tominjawa* bij a neer met het gezicht naar het noordoosten gekeerd en den *tadoran* voor zich, en legt op een rij van links naar rechts twaalf pisangbladeren voor zich neer (zie fig. 10,

waarin elk pisangblad met een cijfer is aangeduid). Op elk der zeven links liggende bladeren legt hij een

N. W. ← 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 → Z. O.

Fig. 10.

kaledo, op elk der vijf rechts liggende een geschilde, gepofte pisang. Het in bamboë gekookte kippenvleesch snijdt men tot kleine stukjes en voegt daarvan bij el' offer een beetje. In een kookpot brandt men onontbolsterde rijstkorrels (*ra'toek*), en legt hiervan eenigen in een kring om elke portie. Tenslotte legt de *tominjawa* op elk pisangblad nog siri-pinang en kalk, en giet over elk spijsoffer een scheutje palmwijn.

Nu neemt de *tominjawa* de portie's 6, 7 en 8 (dus twee *kaledo's* en één pisang), en legt die in de *karerang* van de *tadoran* bij a; dan neemt hij de portie's 4, 5 en 9 (weer twee *kaledo's* en één pisang), en legt die in de *karerang* van b; 3 en 10 (een *kaledo* en een pisang) legt hij aan den voet van den *tadoran* bij a, 2 en 11 (een *kaledo* en een pisang) aan den voet van die bij b. De twee overblijvende portie's (1 en 12, een *kaledo* en een pisang) laat hij liggen, omdat niet alles weggenomen mag worden. Dan neemt de *tominjawa* een bamboe-kokertje met water in de hand en roept bij a met het gezicht naar het noordoosten de *deata's* aan, om hen uit te noodigen de handen te wasschen en het offer te nemen. Of deze zelfde aanroeping ook plaats heeft bij de *tadoran* b en wel met het gezicht naar het zuidoosten gewend, is mij niet medegedeeld. Tot hiertoe de inleidende offers.

Tot nu toe is de *tominjawa* de handelende persoon geweest. De genezingsriten worden echter geleid door den *tomadampi*, den arts. Den avond van denzelfden dag gaat de *tomadampi* het huis van den zieke in en neemt een bundeltje bladeren der *dracaena terminalis* mee. Vrienden en verwanten verzamelen zich ook in huis. Eerst beginnen vier mannen, die daartoe de vaar-

digheid bezitten, op twee trommels te slaan (*didara'pi*). Daarna wordt de zieke in doeken gewikkeld en midden in het vertrek gelegd. De verzamelde gasten dansen nu allen om hem heen, terwijl zij de daarbij behoorende zangen zingen: *maro*. In deze zangen roepen zij in de eerste plaats Pong Matoea aan, den vader van alle menschen, en in de tweede plaats Ndo' Belo'oembang, de vrouw in den hemel, die aan den rand van een meer haar *tabang* (*dracaena terminalis*) heeft staan groeien, en het eerst de menschen het gebruik van deze plant heeft geleerd. Verder wordt nog de bijstand van andere *deata's* ingeroepen voor de genezing van den zieke.

Tenslotte haalt de *tomadampi* zijn *tabang* tevoorschijn. In de vlammen van een harsfakkel brandt hij een stukje van een houtsoort, die men *tagari* noemt, maar waarvan ik den wetenschappelijken naam niet ken. In de rook van deze *tagari* houdt hij den bundel *dracaena terminalis*, waarop hij het geheele lichaam van den zieke met deze *tabang* inwrijft. Wanneer de *tomadampi* het geval heel ernstig opneemt, geeft hij zich een sneedje in de punt van zijn tong, en wrijft het lichaam van den patiënt bovendien nog in met zijn speeksel, vermengd met wat bloed uit zijn tong. Drie nachten aan-èn herhaalt men het boven beschrevene.

Tegen den avond van den vierden dag gaat men *mangrara gandoeng*, het bebloeden der trommels. In het huis van den zieke legt men twee trommels op den vloer naast elkaar, die met de lengteas dezelfde richting volgen als de nok van het dak. De *tominjawa* slacht nu een kip en strijkt van het uitlopende bloed op elk der trommels. Het vleesch van dit offerdier wordt in een kookpot gekookt, terwijl men buiten op het erf rijst in bamboe's toebereidt. Van deze *piong* en het gekookte kippenvleesch maakt de *tominjawa* twee maal twee *pesoengs* (spijsoffers) klaar op *tabang*-bladeren, en legt dan op elke trommel twee dezer offers. Ten zuiden van de trommels staande, werpt de *tominjawa* gebrande

rijstkorrels (*ra'toek*) over dezen heen in noordelijke richting, terwijl hij de *deat'a's* aanroept.

Hierop bindt men *tabang*-bladeren tot een lange lijn aan elkaar; het eene uiteinde ervan bindt men aan den middelsten huispaal (fig. 9, ξ_2) (*petoeo*), leidt vervolgens deze lijn door de deur naar buiten, en bindt haar andere uiteinde aan een paal vast, die men daartoe op het erf voor (ten noorden van) het huis gezet heeft. Evenzoo spant men een lang stuk *mawa*-doek van den middelsten *petoeo* (fig. 9, ξ_2) naar genoemden paal op het huiserf.

Intusschen is het reeds donker geworden. De zieke gaat nu naar buiten, terwijl hij met de rechterhand de *tabang-mawa*-lijn volgt, en aldoor gebrande rijstkorrels (*ra'toek*) voor zich uit strooit. Op het erf aangekomen, gaat de zieke op een matje op den grond liggen en wordt hij met doeken bedekt. Alle familieleden en belangstellenden scharen zich in een kring om hem heen en gaan *goemelong*, dit is dezelfde zang als het *maro* van de drie vorige avonden, maar met dit verschil, dat men nu niet in huis, maar in de open lucht zingt. Na eenigen tijd bemedicineert de *tomadampi* den zieke weer geheel op dezelfde wijze, als hij de vorige drie avonden gedaan heeft. Is hij hiermede gereed, dan gaan allen eten. Want tevoren heeft men voor een groote hoeveelheid kippenvleesch en visch, alsmede rijst in den vorm van *piong* (in bamboe gekookt) en *pokon* (in bamboebladeren gevlochten pakjes) gezorgd, terwijl de palmwijn niet mag ontbreken. Na den maaltijd gaat men met *goemelong* voort.

Dit nu herhaalt men telkens weer, hetzij 's nachts, hetzij overdag, totdat de patiënt genezen is. Gemakshalve woont de zieke gedurende dezen tijd niet in huis, maar verblijft hij onder een zijner groote rijstschuren.

Wanneer de zieke genezen is, gaat men over tot het laatste stadium van het *maro*-feest, n.l. de afsluiting van het contact met de andere wereld. Als inleiding

hiertoe is te beschouwen het *mampakande nenek*, (te eten geven van de voorouders), dat de *tominjawa* uitvoert geheel als bij het begin van dit feest. Den volgenden morgen hebben er eenige werkzaamheden tegelijkertijd plaats. Terwijl de daartoe aangewezen lieden een groot aantal kippen slachten en toebereiden, en ook rijst koken in bamboe's, gaat de *tominjawa* bij de bron, waar de pas herstelde gewend is te gaan drinken, *ma'tadoran*. Dit heeft weer op geheel dezelfde wijze plaats, als bij de opening van de feestelijkheden, n.l. weer met twee *tadorans* en de twaalf *pesoengs* (zie blz. 174 en 175).

Intusschen gaat de *tomadampi* de *bate* halen. Daartoe gaat hij naar een plek, waar veel bamboe (*tallang*) groeit. Hij zoekt een bamboestengel uit, die aan de volgende eischen voldoet: Hij moet naar het noordoosten overhellen, aan alle geledingen (knoopen) bladeren dragen en een gave top hebben. Heeft hij een gevonden, die aan genoemde eischen voldoet, dan omwikkelt hij hem bij de plaats, waar hij hem afhakken wil, met *tabang* en een *mawa*-doek, strooit er gebrande rijst (*ra'toek*) in noordoostelijke richting overheen, en roept de voorouders van de bamboe aan om hun kennis te geven van zijn voornemen en zijn doel. Hierop kapt hij de bamboe beneden de omwikkeling af, en doet in de overblijvende stomp drie gele kralen (*manik riri*) en een scherfje van een ijzeren pot (*pamoentoe*). De afgekapte stengel heet nu *bate*, en wordt naar het feesthuis meegenomen. Op het huiserf gekomen, zet men de *bate* ten noordoosten van het huis met een helling naar het noordoosten overeind. De top wikkelt men in een mooien *mawa*-doek, en hangt er een oud zwaard en een met goud bewerkte kris aan.

Alle mannen en vrouwen kleeden zich nu in hun mooiste kleeren en de pas herstelde heeft een krans van *tabang*-bladeren op het hoofd. Men neemt nu de *bate* van zijn plaats en gaat hiermede in optocht naar de

rivier. Daar aangekomen zet men de *bate* weer met een helling naar het noordoosten op, en slacht de *tomadampi* een *manoek rame*, een kip van een *rame*-kleur (zie p. 163, noot 1). Deze kip moet geheel gaaf zijn, en vooral geen nagels missen. Met het bloed van deze kip bestrijkt hij de *bate* en stipt den herstelde ermede aan op voorhoofd, beide wangen en in de palm van de rechterhand. Hierna kookt men de kip en maakt men *piong* van rijst. Van dit voedsel maakt de *tomadampi* op *tabang*-bladeren vier *pesoengs* klaar, waarop hij eenige malen om de *bate* heen loopt in de richting, waarin men een moer losdraait, daarbij de *deata's* aanroepende.

Nadat men gezamenlijk ter plaatse het bereide voedsel opgegeten heeft, gaat men *ma'paoendoe*: de *tomadampi* buigt de *bate* drie malen zoover naar beneden, dat de top het water raakt. De herstelde gaat nu te water en dompelt zich geheel onder, zoodat de krans van *tabang*-bladeren van zijn hoofd gaat en afdrijft. Hierop vermaken de menschen zich met allerlei spelen.

Tenslotte brengt men nog een offer aan de *deata's*. Het is nog licht, wanneer de herstelde, de *tominjawa* en de *tomadampi* naar het huis van eers'tgenoemde gaan om te *ma'pepara*. Daartoe nemen zij *ao'*-bamboe en maken daarvan een stellage, zooals men gewoon is te gebruiken voor het schroeien van een geslacht varken. Zij slachten nu een varken en schroeien het op genoemde stellage van *ao'*. In een bamboe-geleding kookt men de volgende deelen: een stukje van hart, lever, longen, linker nier, dito rib, dito wang, dito heup, dito sleutelbeen en een gedeelte van het bloed. In huis kookt men in een kookpot rijst. Van dit gekookte voedsel maakt de *tominjawa* in huis de volgende *pesoengs* klaar. Op een wan legt hij drie toppen van *pisang*bladeren; op elk daarvan legt hij een beetje gekookte rijst uit den pot, daarop een stukje varkensvleesch uit de bamboe, hieromheen legt hij eenige korrels gebrande rijst (*ra'toek*), en dan overgiet hij elke portie met een scheutje palm-

wijn, en legt tenslotte bij elk sirih-pinang en kalk. Deze wan zet hij op het muurrek (*para*), op de plaats, die in fig. 9 met d aangeduid is. Een geheel gelijke *pesoeng*, ook op een pisangblad, legt hij nog achter de voorste *petoo* op den grond (in fig. 9 op e). Met een bamboekokertje met water in de hand en het gezicht naar het noordoosten gekeerd, roept de *tominjawa* de *deata's* aan, terwijl men intusschen op het erf ten noordoosten van het huis *tagari* brandt.

Op het erf, ten noorden van het huis, iets naar het oosten (dus niet recht voor het huis), legt men een slaapmatje op den grond. Hierop plaatst men een sirihdoosje (*tapere*), waarin het loon van den *tomadampi*, n.l. 24 of 3×24 *oeng* (oude, zilveren V.O.C. geldstukjes). Hierop nemen de *tomadampi* en de herstellende afscheid van elkaar, hetgeen *nambi kadamm* heet: de *tomadampi* wenscht den herstellende heil toe, waarop deze bedankt.

IV.

Evenals het *maro*-feest hebben ook de hieronder volgende groepen van ritën een zeer bepaald en beperkt doel, n.l. het welslagen der veldgewassen te verzekeren. Doordat de rijstbouw zulk een overheerschende betekenis heeft in de Toradja-landen, heeft men bij dit feest ook vrijwel uitsluitend het oog op de rijst. Volgen wij het verloop van de *boea padang* in Baroepoe (vgl. blz. 170), dan zien wij hierin duidelijk drie deelen, die zich van elkander onderscheiden: 1e. de versterking van de te velde staande rijst; 2e. de ritën vlak na den oogst; en 3e. de eigenlijke *boea*, die vlak voor het uitzaaien van de nieuwe rijst wordt gevierd.

In elk dorp of groep van dorpen heeft men in Baroepoe een *parenge*, die tot taak heeft alles te regelen, wat tot de oude adat behoort en die voor de juiste opvolging der voorschriften waakt. Zulk een persoon heet *indo aloek* (*aloeck* is de overgeleverde gewoonte). Dit ambt wordt steeds door een lid van een bepaald

parenge-geslacht bekleed en is dus erfelijk. Een ander erfelijk ambt is dat der *indo padang*, hetwelk echter in het eene dorp bekleed wordt door een *tomakada*-geslacht, in een ander weer door een *kaenan*-familie.

De *indo aloek* regelt ook de geheele *boea' padang*. Wanneer de rijst al hoog staat, maar nog geen vrucht gezet heeft, wijst hij in de eerste plaats vier leden van de *indo padang*-familie aan om de volgende functie's waar te nemen: een *toma' oeri-oeri*, een *toma' pesoeng* en twee *tomantoenoe*. Verder stelt hij nog de volgende functionarissen aan: vier *toma'gandang*, twee *tome-tamba* en twee *toma' dandan*; de twee eerstgenoemden zijn mannen, de laatsten zijn vrouwen.

Denzelfden dag nog slacht men op het erf van de *indo padang*-familie een kip, een hond en een varken. Het bloed van deze dieren doet men bij elkaar in een etensbak voor varkens (*paloengan*) en lengt dit aan met water. Ieder, die aan het feest deelneemt, doet in een bamboe-kokertje wat van dit gemengde en verdunde bloed. De hond wordt verder door de mannen geheel verorberd. Van de kip en het varken neemt men de bepaalde deelen van de linkerhelft en kookt die in bamboe's voor de *deata's*. Ook maakt men een groot aantal *piongs* klaar van rijst, n.l. evenveel als er sawahs zijn.

Op het erf van den *indo padang* offert nu de *toma' pesoeng* aan de *deata's*. Hij maakt daartoe twee *pesoengs* (spijsoffers) gereed van gekookte rijst en kippenvleesch. Een deksel van een rijstmand (*toetoe nase*) legt hij met de holle kant naar beneden op den grond en legt daarop de *pesoeng* voor de *deata's*, ten westen daarvan op den grond legt hij die voor de voorouders. Palmwijn giet hij niet over deze spijzen heen, maar wel heeft hij een *padoek* (bamboetje met water) in de hand, wanneer hij met het gezicht naar het oosten de *deata's* aanroept.

Ieder der deelnemers neemt nu van het in bamboe

gekookte varkenvleesch en een bamboe met rijst (*piong*). Hiermede en met zijn kokertje met gemengd en verdund bloed gaat ieder naar zijn sawah om aan de *deata's* te offeren. Daartoe kiest hij op zijn sawah op een willekeurig punt een mooie rijststoel uit en maakt twee *pesoengs* van het medegebrachte voedsel klaar. Met het gezicht naar het oosten gewend, strijkt hij eerst van het bloed aan de rijststoel, legt vervolgens een *pesoeng* voor de voorouders op den grond ten westen van de rijststoel en een voor de *deata's* erin. Voert een *tominaa* deze handelingen uit, dan roept hij een heele reeks van goden en geesten bij name aan; is hij, die het doet, geen *tominaa*, dan geschiedt alles zwijgend (*di-papore*).

De tweede groep van handelingen heeft plaats vlak na den oogst. Op een daartoe bepaalden avond gaat men onder leiding van den *toma'oeri-oeri ma'dandan*. Daartoe maakt men voor het huis van den *indo padang* een *laang-laang* (lange bank), waarop de vrouwen dien nacht hun zangen houden. Voordat deze zangen beginnen, slacht de *toma'oeri-oeri* een varken, waarvan men met gekookte rijst twee *pesoengs* gereed maakt, welke de *toma'pesoeng* aan de *deata's* aanbiedt op een *toetoe nase*, geheel zooals boven reeds beschreven is. Den volgenden avond gaan de vrouwen weer *ma'dandan*, maar nu onder leiding van de twee *toma'dandan* (vrouwen), die dezelfde handelingen verrichten als de *toma'oeri-oeri* den vorigen avond. Na onderling overleg bepalen de leiders dezen avond, wanneer men de eigenlijke *boea'* zal vieren.

Wanneer men nu de sawahs gereed gemaakt heeft en voor de zaairijst moet gaan zorgen, is de tijd voor het laatste stadium van de *boea' padang* aangebroken. Dit speelt zich geheel af op de *kala'paran*, de open ruimte buiten het dorp. Aldaar bouwt men tevoren een aantal hutten. Wanneer de eerste dag aangebroken is, slacht

ieder, die aan de *boea'* deelneemt, een varken op het erf voor zijn huis, en offert daarvan op dezelfde wijze als hierboven beschreven is, n.l. op de *toetoe nase*. Zijn allen hiermede gereed, dan trekt men in optocht en in de mooiste kleeren uitgedost gezamenlijk naar de *kala'paran*.

Midden op deze open plek heeft men een *palandoean-doean* gemaakt. Dit is een offertafeltje van den vol-

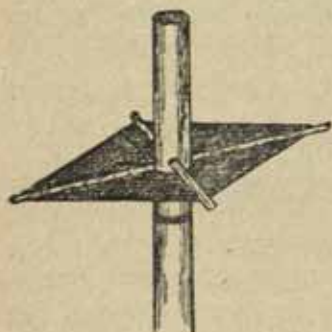

Fig. 11.

genden vorm (zie fig. 11).

Men neemt een stuk bamboe van ongeveer een meter lengte en snijdt aan het bovcneinde figuren als op fig. 4 (p. 53) is weergegeven. Vlak onder deze beteekening s' eekt men twee stukjes hout horizontaal door de bamboe, zoo, dat ze een kruis vormen. Tusschen deze dwarshoutjes maakt men nu een vloertje, zoodat men

een tafeltje krijgt op één poot, die in het midden dwars door het blad steekt. Te Angin-angin (Rantepao), waar men mij ook zulk een *palandoean-doean* beschreef, bindt men naast het van figuren voorziene deel van den bamboesteel nog een klein bamboe-kokertje. In dit kokertje giet men water, in de poot van het offertafeltje palmwijn. Maar in Baroepoe doet men dit niet, men gebruikt water noch palmwijn.

Wanneer allen op de *kala'paran* aangekomen zijn, slacht de *tomatoiapi*, een man, een varken. Hij legt daartoe het dier met den kop naar het oosten en den rug naar het zuiden. De voor de *dea'a's* bestemde deelen kookt men in bamboe. De *tomatoiapi* gaat nu met het gezicht naar het oosten staan en legt de volgende offers op de *palandoean-doean*: rechts een gemengde *pesoeng* van gekookte rijst met varkensvleesch (aan de zuidkant

dus), links een van uitsluitend varkensvleesch (aan den noordkant); verder brengt hij in den bamboe poot aan de noordzijde een gleuf aan, waarin hij een gemengde *pesoeng* klemt, terwijl hij ten noordwesten op den grond een gemengde portie legt voor de voorouders. Zooals reeds gezegd is, gebruikt men hier palmwijn noch water aan den *palandoean-doean*. Wel neemt de offeraar een kokertje met water in de hand bij zijn aanroeping. Een andere eigenaardigheid is, dat men de spijsoffers niet op de linkerhelft van het pisangblad legt, maar op den middennerf. Dit offer met den *palandoean-doean* heet *soerasan taliang*. Wanneer de offers gebracht zijn, staan èèn voor èèn eenige *tomenani* op (soms tot zes toe) en roepen met het gezicht naar het oosten gekeerd de *deata's* aan om zegen over het gewas te vragen. Hierbij houden zij een stok van *karoa*-hout in de hand.

Hierna krijgen de werkzaamheden een meer feestelijken glans. De mannen gaan *manganda' barang*: van *tile*, een rietsoort, en *arroe*, de zwarte, harde pennen, die men in de haren van den arenga saccharifera vindt, heeft men horens (*tandoek tedong boelaan*) gemaakt; hiermede uitgedost dansen zij rond. 's Avonds gaat men *ma'dandan*, terwijl de vrouwen *menani*. Een geheel andersoortig vermaak is het *sikaroeme*, raadsels opgeven. Dit mag men alleen bij deze gelegenheid doen.

Den volgenden morgen heeft de slotplechtigheid plaats. Op de *kala'paran* heeft men een tjendana- en een *karoa*-paal samen in één gat in den grond gezet. Aan dezen dubbelen paal bindt men een buffel vast. Nadat dit offerdier is *dideatai* of *disoerak* (zie-p. 66, ook noot 8 aldaar), waaraan ook de *tomenani* deelnemen, steekt de *indo aloek* het dood. Dichtbij heeft men een offertafeltje gemaakt met vier pooten van bamboe en één vloertje. Deze vier pooten zijn aan het bovineinde weer van figuren voorzien en dichtgestopt met een prop *tabang*-bladeren. Van den buffel neemt men de gedeelten van de linker

heeft, die voor de *deata's* bestemd zijn, en bereidt die toe. ⁵⁾ Op het offertafeltje legt men een *toetoe nase*, waarop de *pesoeng* voor de *deata's* zijn plaats vindt. Die voor de voorouders legt men weer op den grond.

Ieder heeft een weinig zaairijst van huis meegebracht; deze besprenkelt men met het bloed van den buffel. Weer thuis gekomen trapt men de overige zaairijst uit en mengt die met de door bloed besprenkelde. Na den oogst en het schuren van de rijst slacht men voor iedere rijstschuur een kip of varken, wat men alleen doet, wanneer men tevoren een *boea'* gevierd heeft. ⁶⁾

Aan het eind van mijn beschrijvingen gekomen, wil ik besluiten met op te merken, dat mijn verdeling van bovengenoemde feesten in vier groepen alleen heeft willen zijn een ruwe indeeling, teneinde de beschrijving mogelijk te maken. De vier groepen zijn geen species van één genus. Behalve dat mijn geringe kennis van de feesten der Toradja's het vaststellen van een fundamentum divisionis zeer précair zou maken, drukt bovengenoemde verdeling in vieren reeds het formeele bezwaar van verandering van fundamentum divisionis. Wanneer het zin mocht hebben om aan het al of niet aanwezig zijn van *totoembang* zulk een groote beteekenis te hechten, dan zouden wij alle feesten, die versterking van de levenskracht bedoelen (dus dooden- en huwelijksfeesten

⁵⁾ Bijna bij elk offer, dat mij medegeedeeld werd, heb ik gevraagd, of de spijs in een pot of in een bamboe werd toeberaid. Hoewel ik er niet speciaal navraag naar gedaan heb, geloof ik toch wel te kunnen zeggen, dat buffelvleesch, bestemd voor een offer, nooit in bamboe, maar steeds in potten wordt gekookt. Kippen- en varkensvleesch worden daarentegen zeer dikwijls in bamboe toeberaid (*dipiong*).

⁶⁾ De onvolledigheid van de hier aangeboden gegevens blijkt duidelijk hieruit, dat eenige der op blz. 181 genoemde functionarissen (n.l. de *tomantoenoë*, *toma'gandang* en de *tomatamba*) in den loop van onze beschrijving niet zijn voorgekomen.

huiten beschouwing gelaten), dichotomisch kunnen verdeelen in:

- A. die, waarin *totoembang* een rol spelen,
- B. die, waarin geen *totoembang* voorkomen.

Deze laatste groep zou dan te verdeelen zijn in:

- I. die, waarop levenskracht in het algemeen gevraagd wordt,
- II. die, waarmede de versterking van de levenskracht voor personen beoogd wordt,
- III. die, waarop vermeerdering van levenskracht voor de gewassen bewerkstelligd wordt.

Op deze wijze verdeelende hebben wij in dit opstel onder I de groep A behandeld, onder II de groep BI, onder III de groep BII en onder IV de groep BIII. Moge dit mede dienen tot het voorkomen van een verkeerde waardeering van het hierboven gegevene.